

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

CHR. ERICHSON
VIBORG BYES
BESKRIVELSE

Viborg Byes Beskrivelse

Christen Erichsøn

Viborg Byes
Beskrivelse

(1727)

Udgivet i fotografisk optryk
med en efterskrift af
Jens Velle og Per Hofman Hansen

Forlaget hikuin 1984

Indhold

Christen Erichsøn:

Viborg Byes Beskrivelse [1-6], 1-42

Jens Vellew:

Christen Erichsens »vidtløftige Verk«
og den »trøckte Extract« 45-66

Per Hofman Hansen:

Om bogen og eksemplarerne 67-88

Biborg Byes Beskrivelse.

Eller

Kort beretning om benefnte Stads
forrige Herlighed/ samt Kirker/ Kloster
re / og andre fornemme Byg-
ninger ic.

Tillige med

En kort CRONOLOGIE over det merke-
ligste som sig haver tilbraget udi og
omkring Biborg.

Samlet og til andres Underretning optegnet af

Mag. Christen Erichson.

Fordum Sogne-Præst til Sorte-brødre Kir-
ke udi Biborg.

RZDVENHAYN/

Trykt Aar 1727.

Printet, tilføjet hos Willads Biergen von Netten/ Boghandler
boende i Sørre-Gaden i Stadt Stads.

Hafn. 1727. d. 17. Martii

Imprimatur,

A. Magnæus,

Til Læseren.

Blandt de mange fornemme lærde Mænd/ som have opholdt sig udi Viborg i Nørre-Jydland/ haver ingenlunde været den ringeste Magist. Christen Erickson/ Sogne-Præst til Sorte-Bredre Kircke der udi Bynen/ bemelte Mag. Christen Erickson haver/ af berømmelig Lyft til vores gamle Danske Sager samt Kierlighed til Viborg-Bye udi en stor Bog samlet og sammenstrevet alt det som han nemer forekommet og værdigt funde eragtes til at blive Conservered til efterkommerne. Bemelte Magist. Christen Erickson er for rum Tid siden i Herren hensoved/ men forbe-

bemelte hans vidtløftige Brev om
 Viborg-Brevet haver for nogen Tid
 siden været hos Magister Jens Osten-
 feld Conrector udi Viborg Skole/ og
 skal vel endnu findes hos hannem/
 hvis det icke er forkommet udi den
 uluckelige Ildbrand som forleden
 Aar overgick denne gode Stad Vi-
 borg. Derom faaer nu at være i
 hvordan det er. Imidlertid er det
 vel/ at vi have i behold nærværen-
 de forte Extract af for-omrørte vid-
 løftige Brev hvilken Extract oftbe-
 melte Sal. Mag. Christen Erickson
 Anno 1709 udi April Maaned self ha-
 ver uddraget af tit bemelte hans vid-
 løftigere Brev/ der have været
 mange got Folk/ som gierne have
 ønsket/ at samme Extract maatte
 ved Trøcken blive almindelig/ saa
 haver mand da/ til at fornøye den-
 nem/ paataget sig den Umage og
 Omkostning at lade dette lille Brev
 Trycke udi Forhaabning at det af
 Dan

Danske Mænd / og i sær Viborgs Borgere bliver vel optaget saasom det fornemlig henfigter til Byens berømmelse og dernest til vore Antiquiteters Oplysning / saa vidt som det recer.

Men det er storligen at beklage siden Auctoris Død haver denne gode Bne Viborg faaet ald anden anseende end den tilforne hafde / i det den skadelige og uformodentlige store Ildbrand som udi nest forleden Aar 1726. den 25 junii der opstendtes / har saa godt som ødelagt Byen / og berøvet Indbyggerne stoer deel af deres Midler og Enehomme. De trende Byens Kirker (Dom Kircken / Sorte-Brødre Kirke og Graa-Brødre Kircke) som af de mange Catholiske Kirker der vare overblefne / hvoraf de trende nemlig Dom Kircken og Sorte-Brødre Kircke ere ved forskrevne uhyffsalige Ildbrand ganske ble-

) 3

ven

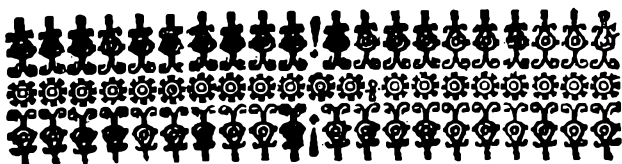
den Ruineret men den tredie som er
Graebrødre Kircke er ved Guds
færdelis Bestiirmelse uden stoer
Skade Conserveret med videre som
om samme Ildbrand kunde være
at sige / hvilket saa meget mindre
gjøres fornøden her at indføre / som
det alt / (desverre) er i frist Ihu-
Tommelse. Til beslutning af den-
neliden Fortale fornyster mand den
gode gamle Viborg Bne en lyckelig
Opkomst og Restitution, og Bnens
Indbaanere ald velgaaende i nær-
værende og tilkommende Tider.

Kløbenhavn den 16 Martii

Anno 1727.

W. G. v. N.

Viborg

Wiborg Bne som lig-
ger i Ommer-Gyffel/
eragt. 6 af nogle at være den
ringeste iblant de fire Stifters Hovedstæder i
Norre Jydland/ og Wiborg Stift det rin-
geste iblant de fire Stifter. Udi hvilcken
Tancke Joh. Isæcus Pontanus, (som icke var
informeret om Wiborg)/ synes at have vær-
ret/ thi udi hans Historia Danica pag. 663.
haver hand icke alleene sat Wiborg Stift bag
efter de andre/ men end og forundrer sig over/
at Arild Hvitfeld i sin Bispe Krønike haver
sat Wiborg Stift for Børglum Stift.
Og det vel mueltigt er fordi der var flere
Kiøbstæder/ Herreder og Kircker i Wiborg
Stift end i de andre Stifter. Thi i dend
sted der er 8. Kiøbstæder i Riber Stift; nem-
lig Ribe, Colding, Fridericia, Weile, War-
de, Lemvig, Holstebro og Ringkiøbing.

Udi Aarhus Stift 8. Kiøbstæder/ Aar-
huus, Randers, Hobroe, Mariager, Ebel-
toft, Grinaa, Horsens og Skanderborg.

Udi Aalborg Stift 6. Kiøbstæder/ Aal-
borg, Hiøring, Skagen, Sæbye, Nyekid-
bing

bingt Mors, og Tisted i Thy. Da ere der nu icke meere end 2. Kjøbstæder i Wiborg Stift / nemlig Wiborg Nibe og Skive / men det land bevijes at saavel som der ligger 3. Sysseler til Riber Stift / Harslyssel, Waardslyssel og Jellingslyssel eller Aldmindlyssel, saa har der og ligget 3 Sysseler til Wiborg Stift / nemlig: Ommer Syssel hvorudi Randers, Wiborg, Hoebroe, og Mariager ligger. Himmer Syssel, hvorudi Aalborg, Nibe og Løgstør ligger. Salting Syssel, hvorudi Schive ligger. Men til Aarhus Stift ligger ifkun 2 Sysseler / Obsyssel og Loussyssel. Og til Aalborg Stift ifkun Wendssyssel.

Man fandt der foruden bevijse / at Aalborg Bøe / som ligger i Himmer Syssel / har været under Wiborg Stift / indtil A. O. : 1554. Da dend efter Høylovl. Ihu ommelse Kong Christiani Tertii Anordning blev taget fra Wiborg Stift og gjort til et Bispeforlig Sæde for Bispen i Borglum eller Wendssyssel. Det fandt og med gamle Original Tingebidner over 200 Aar gammel / bevijes / at baade Randers, Hobroe og Mariager have ligget under Wiborg Stift / og er kommen fra Wiborg Stift tillige med 4. Herreder i Ommerssyssel / nemlig: Stefring Herret, hvorudi

udi Randers ligger: Odensild Herrit, hvor
 udi Hobroe, og Mariager: samt Hald Her-
 rit og Gelo Herrit: Hvilcke 4. Herreder
 med de der udi liggende trende Klobstæ-
 der/ Randers, Hoebroe og Mariager, have
 ligget over 400 Aar under Wiborg
 Stift/ hvilcket synes at være skeed hen ved
 Aar 1395. Da Jacob var Bisp: over Wi-
 borg Stift/ thi som hand klobte Hald
 Slot af Dronning Margrethe/ hvilcket hun
 tilforn havde tilforhandlet sig af Hr. Niels
 Bugges Daatter Frue Elisabeth Ruge
 Hr. Gotschall Scharpenbergs/ og Biskop
 Jacob hafde icke saa mange Benge hand kun-
 de betale Dronning Margretha Hald med/
 laante hand Benge af Bispem i Aarhus/
 og til een Forsickring satte hannem forbe-
 melte fire Herreder og de der udi liggende
 trende Klobstæder Randers, Hobroe og
 Mariager, i pant/ og i hvor vel Bisperne i
 Wiborg have erbudet sig mange gange/ at
 ville have indløst bemelte fire Herreder/ da
 have de dog icke kundet bekomme deris Bre-
 ve og Documenter igien/ hvor over tit og
 ofte er blevet klaget/ baade udi Kong Chri-
 stophers Tild af Beyerem og Kong Chri-
 stiani Primi Tild/ af Biskop Torlaco,
 Knud og Niels Glob/ hvilcket altsammen

A 2

med

med Original-Tings-Bidner fand bevillse. Sees saa her, af at Wiborg Stift icke har været ringere enten paa Kjøbstæder/ Herreder eller Kircker end de andre Stifter/ Men har mist baade sine flonne Kjøbstæder/ Aalborg, Randers, Hobroe og Mariager, saa vel som sine ypperlige fire Herreder/ Stefning-Herrit, Odensild-Herrit, Hald-Herrit og Gelo-Herrit, som var de allerbeste der laae til Wiborg Stift / og af dend Aarsag at Wiborg Stift har mist disse store Herligheder/ agtes dend nu landsee ringere end de andre Stifter/ men hvis samme Herligheder kom iglen/ da var dend vel ligesaa stor som de andre Stifter.

Derneft staar let til at bevillse/ at Wiborg Bys har været dend fornemteste Kjøbstad i Jydland/ hvor til hører dend store Berømmelse som Ælnotus Monachus Cantuariensis (hvilcken her i Danmark skrev Kong Knuds dend helliges Historie) pag. 45. dend tillegger; da hand siger: Wiburgum est locus celeberrimus totius Jutiæ:) Det er paa Danske: Wiborg er dend berømmeligste Stad i gandske Jydland: Saa glør og Lyschander (som levede 100 Aar efter den anden/ icke mindre af Wiborg der hand i sin Antiquitatibus Danicis pag. 13. løfter dend

dend høyt op over andre Røbstæder i Jydland med disse Ord: *Habet hæc Toparchia civitates, præcipuas vero Wiburgum Alburgumqve, utrumqve sedem Episcopalem, sed Wiburgum Clarius est, omniumqve, Cimmericorum Cimbrorumqve Caput Celebratissimum atqve unica metropolis; quò, his etiam nostris ætatibus, ex omnibus Regionibus & terris Cimbricis immensa multitudo homines Confluunt ad Parlamentum Cimmericum & audienda jura in nobilissimo illo ac Generali Cimmericæ foro.* Dette er paa Danske: Denne District haver Røbstæder/ men de fornemste Wiborg og Aalborg. Begge Biskoppelige Sæder/ Men Wiborg er ypperligere/ og alle Cimbrers og Jyders Navnkundigste Hovedstad og eeniste Røbstæd/ hvor hen/ end og i vore Tider/ fra alle Jydse Pladser og Provincier samles i stor Mængde Soldt/ til det Jydse Rode og til Rættergang at høre udi dend berømmelige og almindelige Jydse Lands- ting.

Foruden dette som kunde være nok til Wiborgs Berømmelse/ land bevises med kraftige Argumenter, at Wiborg er og har været dend fornemmeste Røbsted i dend gandske Jydland. Thi:

1. Kand ingen af de andre Riobstæder nægte/ at Wiborg jo er dend ældste Riobstæd i Jylland/ hvilcket der af kand sluttes/ at Dan dend første Konge i Danmark/ (som Registrerede paa dend Tids Josua Nuns Søn var een første over Israel 2495. Aar efter Berdens Stabelse som Doct. Olluf Worm i sin Monum: Danicis anfører pag. 97. eller og dend Tids Gedeon og Thola vare Dommere i Israel, hvis Regiment indfaldt efter Christophori Helvici Regning 2695. Aar efter Berdens Stabelse men 1255. Aar for Christi Fødse! som Arild Hvitfeld beretter i sin Krønikes første part / in Folio Pag: 5) blev Hyltet for Wiborg paa et Sted som kaldes Dannerliung saa skal da Wiborg (efter Arild Hvitfelds Meening i bemelte Krønikes første part pag. 5. saa og efter Olai Wormii Monumenta Danica Pag. 89. 92. hvilcke der udi ere eenige at Kong Dan er Hyltet paa Dannerliung for Wiborg) være 2965 Aar gammel/ og Johannes Lyschander i hans cintiquitat. Danicis. legger dette til; Viburgum quasi parens Cimbriæ est, & fama ad nos pervenit, antetempora Danica & deinde per annos plus minus sexcentos Cimmerbergum dictam esse. Det er paa Danske: Wiborg er ligesom en Moder

der

der for Jylland/ og ved Rngtet er det kommet til os / at dend for de Danske tider og der paa/hen ved ungefehr Serhundredte Aar/ havet været ka det Cimnerberg. Saa det lader sig ansee at Wiborg har været til / o-
ver 3600. Aar/ hvilket icke er een ringe Ære for Byen.

2. Er det icke een ringe Ære for Wiborg/ at i dend Tid Kongerne i Danmark bleve hyldede/ bleve de gemeenligen hyldede i Wiborg eller for Wiborg. At dend første Danske Konge/ Kong Dan er hyldet paa Danner-Liung for Wiborg/ er nyligen bleven omme'dt og efter hannem blev Humble den anden Konge ligeledes hyltet paa Mar-
ten uden for Wiborg paa et Sted som endnu i Dag kaldes Humble-Dal; og ligeledes er det gaaet med de efterkommende Kongers Hylninger.

3. Rand dette tiene til Wiborg Byes Ære/ at Kong Waldemar dend første/ som kaldtes dend Sener-Rige holdt sit Bllager ubi Wiborg med Dronning Sophia, hvorum Saxo Gramaticus vidner.

4. Er det een Ære for Wiborg/ at det er den første, Bye i Jylland/ som er bleven besæstet med Volde/ Grave og muurede Porte/ thi som Kong Svend førte Krig imod
A 4 Kong

Rong Woldemar dend første og der var ingen Fæstning i Landet hvor til Rong Svend med sit Krigsfolk kunde reterere sig/ da tykte hannem at der var ingen beqvemmere Sted at anlegge een Fæstning paa end Wiborg/ efterdi dend laae høje end andre Byer/ og derfor uden langt fra Havet og derover fri for Søe Røvere / hvorover hand loed kaste Volde og Graver omkring Wiborg og loed gjøre Grundmuurede Porte for Byen saavel som 2de store Skandjer for Byen/ Hvoraf icke alleene Mafnene / men end og fiendelig tegn eller overblevne Lefninger endnu ere tilbage. Derforuden loed hand gjøre 2de høje Volde ved Søen/ hvorpaa hand hafde sit Slot / som kaldtes Borrevold, og saa længe Rong Svend var i Wiborg/ kunde Rong Woldemar ingen skade gjøre ham/ men der Rong Svend gaf sig udaf Byen og vilde levere Rong Waldemar et Feltslag / overbandt Rong Woldemar ham 2 Mille fra Wiborg imellem Raunholt og Graagaard i Torning Sogen / hvor Trefningen skeede/ Rong Svend blev ihjel slagen og begravet paa Graagaards Mark / hvoraf hand blef kaldet Svend Graate. Begge Levere vides endnu paa Marken sammesteds paa denne Dag.

5. **Kand Wiborg** berømme sig her af at for 179 Aar siden var 12 Sogner i Wiborg og 12 Sogne-Kircker / som alle for Reformationen ere ødelagde / derforuden var der 6 Clostere og Kloster-Kircker / hvor af de 3 ere tilbage: Nembl: vor Frue Closter som nu er Dom-Kircken / sampt Sorte-og Graablønde Closter Kircker hvilket 2de sidstenu ere Sogne-Kircker / men de 3 Kloster-Kircker / ere ødelagde / herforuden vare der 2 store Capeller Sanct. Jörgen og Sancte Laurenti Capeller, foruden St. Magni Kircke paa Wiborg Marck ved Bieringholm, Døttigeste var der i Byen de 11000 Jomfruers Skole og Convent-Huus / saa vil som dend Hellig Aands Huus med mange dielige Huuse / hvilket altsammen jeg med gamle Original Breve / som jeg i lang Tid har samlet / icke alleene kand bevise / men end og vilse Steden hvor hver Kircke og Capell har været bygt.

6. Er det icke en liden Ære for Wiborg, at Reformationen der først blev begyndt. Jeg vil bevise at Wiborg Borgere hafde antaget dend Lutheriske Religion 11. Aar for Reformationen seede. Thi som Hønløblige Ihusommelse Kong Friderich dend I. hørde at Wiborgs Borgere vare hen ved Aar

1523. underbliste af Mag. Jørgen Jensen Sadelin (som var født i Wiborg, og blev siden dend første Lutherſke Biſkop her i Byen/) udi dend Lutherſke Religion, ſaa ſende hand ſin Capellan Mag. Hans Tauſen til Wiborg Aar 1526. med forlov og Befaling at hand ſulde Prædicke Evangelii Værdom for Borgerne/ og at Borgemeſtre og Raad ſulde forſvare ham mod ald Overlaſt (NB. af den Catholiſke Biſkop Munde/ og deris Auhang paa den Tid) hvilket de og gjorde. Og paa det at Magiſtr. Thauſen og en Muncd af Raarsbrødre Cloſter i Wiborg ved Navn Hr. Thöger, ſom Mag Thauſen havde ombendt og blev siden første Lutherſke Præſt til Sortebrødre Kircke i Wiborg (hvor til jeg nu er Præſt) ſulde overfaldes af Biſkop Jørgen Friſſis Hofmænd paa Hald/ naar de Prædickede/ da loed Borgemeſter og Raad ſlaae Læncker over Gaderne og Borgerſkabet/ ſoed imidlertid udi Bevehr (NB. hvilket ſkede paa Graasbrødre Kirckegaard/ hvor dend allerførſte Lutherſke Prædiccken blev Prædiccket af Magiſtr. Thauſen under aaben Himmel / og ſoed ſamme Tid og Prædickede paa een ſtoer hvid breed Liqſteen/ ſom nu ligger ved Beſter Eſden af Waaben-Huuset paa omrørte Kirckegaard.) Derfor uden Land beviffes/ at Borger-

gemestere og Raad udi Wiborg, sende dertis
Lutberste Præster til Ribe og andre Stæder
at prædicke Evangelii-Kærdom for dem sam-
mesteds/ længe før end Reformationen vee-
de:

7. Er det alle vitterligt at Landstinget
holdes ingen andensteds i Nørre Jydland
uden i Wiborg, hvor det har været holdet
nogle hundrede Aar for Christi Fødsel/ Thi vi
finde i Helges den 12te Konges Historie / at
Wiborg Lands-Ting der udi bliver Menti-
oneret.

8 Har Wiborg dend Herlighed frem for
andre Kjøbstæder / at der holdes Omslag,
hvor det og har været i mangfoldige Aar/ og
ere kaldet Snabs-Ting, da dend holdtes dend
24. Januarii Aarlig / og saa blev det første
Lands-Ting / som holdtes strax efter Juel,
og begyndtes dend 24. Januarii kaldet / ja
mand kand bevise af gamle Breve, at dend
første Ting-Dag efter Juel / Som holdtes
enten til Bøe / Herrids eller Bircke-Tinger-
ne blev og kaldet Snabs-Ting. Hvilc Tin-
get blev holdet om een Mandag / da kaldtes
det Snaps-Mandag / holdtes det om Tisda-
gen / da kaldtes det / Snabs-Tisdag / og saa
fremdeelis Ugen iglennem. Tingene blev
kaldet paa Latin Placita, De som søgte Ting
Pla

Placitantes, Lands-Ting qvale Placitum,*
Lands-Tings Skriberen Notarius qualis
Placiti, hvilket jeg med gamle Original Bre-
ve land bevise.

9. Giver det ogsaa Wiborg een stor an-
seelse for de andre Klobstæder i Nørve Jyd-
land at den har 3 Kircker/ hvor af de 2. nem-
lig Dom Kircken har 2de Taarne med høye
Spidse paa Tættet med Blye/ og Sorte-
Brødre Kircke har et Taarn med en høy
Spids ligeledts Tættet med Blye som for
4 eller 6 Aar siden tillige med det Grund-
muurede Taarn er bygd af nye ved Kircken/
men de andre Klobstæder i Jylland har ik-
kun 2 Kircker og ingen høye Spidse paa
Taarnene/uden vor Frue Kircke i Aarhus/
og lad være at Riber og Aarhus Doms
Kircker ere større end Wiborg Dom-Kircke/
saa er Dom-Kircken i Wiborg af nætterre
Bygning/ thi baade er dend rette Kircke
bygd inden til af huggen Steen indtil Lof-
Eranzen som gaar rund omkring den gands-
ke Kircke/ hvilket de andre Dom-Kircker
mangler. Derforuden er der een herlig Kraft
Kircke under Altar-Gulved bygt af meget
kostelige og rare huggen Steene hvor ubi-
like

* Saaledes staar i Manuscript. læs:
generale Placitum.

icke alleene Prælaterne i Bavedømmet som
 vare 3 og Canicherne som vare 12. holdte
 hver Nat Vigilier og Ståle-Mæsser fra Kl.
 3 om Natten til halvgaaen 6 om Morgen
 over Sal: Kong Erich, som blev ihjelslagen
 af Sci-Mars i Finderup, og haver oven over
 Kraften (som dend kaldes i Bavedømmet)
 sin hvelvede og en Ailen over Jorden ophøje-
 Grab/ hvor udi hand var begravet udi een
 Ege Kiste overtrækket med Blye/ og havde
 hos sig sit Sværd i Kisten/ og som hand fik
 icke Sacramentet førend hand døde/ saa har
 Mundene lagt een Solv-Effe i Kisten hos
 ham med Sacramentet udi/ hvorpaa sandtes
 dette Lattinske Vers: Panis ad est vere Do-
 nans Sponsalia Vitæ, (Det er paa Danske/
 her er tilstæde Brødet/ som giver det sande
 Livs Erolovelse/ eller een Forsikring) Men
 end og er bemelte Guds Tieniste bleven holdt
 ved lige efter Reformationen, fra Kl. 4. til
 halvgaaen 6. hver Morgen/ baade af Præla-
 ter og Canikker, indtil 1630. Da dend
 Sang som blev holden i Choret paa Latin
 af gamle graa Canikker, og blev kaldet i
 min Barndom Waade-Sang eller Wade-
 Sang) af dend Waade eller Uvæde som blev
 giordt paa Kong Erich,) med Kongelig Til-
 ladelse er bleven afkaffet.

10. Raub

10. Rand det og hielppe noget til Wiborg Bys Berømmelse/ at da de Nordmænd først foer udaf Riget udi Kong Henninas Tid/ har de forsamlet sig her ved Wiborg udi 2de store Dale/ som endnu kaldes stor Nordmandal og liden Nordmandal

11. Rand heraf sluttes at Wiborg icke har været dend ringeste af Hovedstæderne i Inland eftersom høyloblig Ihukommelse Kong Christian dend 4de haver stiftet/ og forordnet eet Collegium eller Gymnasium i Wiborg hvor Ungdommen af Profesorbibus skulde undervisses i Theologia, Philosophia og Mathesi, men for sær Aarsager skyld er dette Bær siden bleven forandret.

Foruden ald dette land bevises at udi de 3 Stædt ige Indfald som seede udi Inland udi afvigte Seculo: Nemlig den Keiserlige som seede Ao: 1627. Dend første Svenske Feide Ao: 1645. og dend sidste Svenske feide Ao: 1657. Da har Generalitetet hver gang haft sit Hoved-Quarteer udi Wiborg Ao: 1627. hafte de Keiserlige Generaler, Greve Till Greve Schlich og Greve Camilli Strozza Deris Quarteerer udi Wiborg og hafte dend sidste sit Quarteer hos Mag: Peder Pederlen Sogne-Præst til Sorte Brødre Kircke Ao: 1645. I dend første Svendske Feide laae
Ge

General Torstensen og de andre General Stabs Personer i Wiborg / Ao: 1657: laae den Svendſke General Major Bötcker, som da var de Svendſkes fornemste General i Qvarteer hos Raadmand Hendrik Jørgensen og der de Svendſke havde qviteret Landet da havde Hovederne for voris Allierede Deris Qvarteer hos Salomon Gerber, og Monte Cuculli dend Kriſterlig General ſit Qvarteer hos Raadmand Bertel Jensen / og dend Polniſke General Zernitſci ſit Qvarteer hos Jørgen Maloner een fornemme Kjøbmand her i Byen / hvoraf kand sluttes at Wiborg har været i ſtoer anseelse end og hos fremmede Herrer efterdi dend er udvaldt til Deris Hoved Qvarteer.

Endelig hører og til Wiborg Byes Værdighed / at der dend Latiniſke Ordinantz Religionen og Reformationen anaagende / (fulle underskrives Aar 1537. da er dend allerførst underskrevet af Canicherne i Wiborg: Og efter at Canicherne baade udi Roskild og Lund i Slaunē og andre Steder i Danmark havde underskrevet dend tillige med Gendeel Profesorer, da er Cogne-Præsterne i Wiborg først udvaldt til at ratificere dend med deris Underſkrift. Om dette med meere ſom tiennes til Wiborg Byes berømmelse

melse/ kunde jeg vel Prive vittøstlig. Nembl.

1. At Wiborg er een saare Sund Etæd at leve udi efter som den ligger høyt og er langt fra Havet.

2. At mand kand leve lettere i Wiborg end i de andre Riobstæder/ thi for uden de mange slags herlige Fiske som Byens Indvaanere kand idelig b:komme for læt Britis/ da er Huuslene og Ildbrand af Træ/Torb og Lyng icke Dyrt.

3. Har Wiborg 2 de Plønne Torve nemlig gammel Torv og Nytorv/ som er et meget stort Torv/ hvis lige findes icke i gandske Jylland enten i storelse eller begreb.

4. Har Wiborg en meget stor Frugt bar Mark/ med Agger-Jord/ Fædrift Lyngflæt og Torve Grøft og derfor uden er meget vitt begreben District som i sin omkræds er meere end 4 Mille.

5. Har dend 4re Plønne Fiske Søer / nemlig Wiborg Sø: Som er en halv Wiss lang; Witt-Søe/ Luldrup Søe/ til mit Strøm/ men Blittrup-Søe ligger paa Byens egen Grund.

6. Har dend 11 Plønne Vand Møller rundt om sig/hvor paa land forrettes Byens Malning: Nør-Mølle som ligger paa Byens Grund; Capittels Mølle og Wint-Mølle
llige-

Sligmgade paa Byens Grund. Sønder
 Mølle/ Run Mølle/ Skaber-Mølle/ Dol-
 lerup-Mølle/ Raunstrup Mølle/ Fiskebeck
 Mølle/ Lovel-Mølle/ Ingsrup-Mølle.
 Hvor af nogle ligger een Fierding Bævs/ nog-
 le en halv Misl/ nogle tre fierding Bævs/ in-
 gen længere end een liden Misl fra Byen.

At jeg intet skal tale om de mange Fiske-
 ge Fjorder/ Søer/ Aær/ og Sunde/ som lig-
 ge i nærheden ved Wiborg. Hvorfor/
 Indbyggerne moxen daglig/ kand bekomme
 Fisk for temmelig læt Pris.

Naar mand nu disse Wiborg Byes Her-
 ligheder ræt betragter / da lader det sig ansee/
 at icke nogen Kjøbsted i Norre Jylland/ sam-
 me By overgaar. Ja jeg tør sige at dersom
 Wiborg havde Seelads som alle andre Kjøb-
 stæder/ baade store og smaa her i Jydland/
 da var der icke een bedre Kjøbstæd i gandske
 Jydland/ men fordi Byen mangler Seelads
 og er en Landsted/ som ligger rund omkring/
 langt fra Havet/ og er bygt i Begyndelsen
 mit i Landet som en Høfdings-Borg/ at dend
 kunde være fri for Søe-Rovere / som boede
 ved Søe Siden/ som Claudius Lyschander
 siger i sin Slægte-Bog/ maa Indvaanerne
 være sig af Auffing som fortæller sig self for-
 medelst dend store Beføstning derpaa baade
 B i een

i een og anden maade skal gøres. Hvilket alt i forrige Tider er vel blevet taget i agt/ og derover har Wiborg/ som en Lands-
Sted haft sær Privilegier frem for andre
Kjøbstæder/ og er bleven forskænned for al
Lold/ uden i Skanøre Markket.

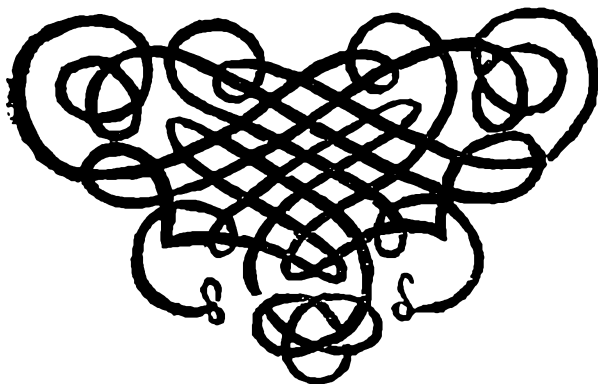
Om dette samt meget andet/ som jeg i man-
ge Aar har samlet tilhaabe/ om Wiborg/ har
jeg i sinde om Gud sparer mig Livet nogen
Tid/ at skrive/ og om min Æfne kunde til-
strække/ lade det udgaa i Trykken/ huade om
Kirkerne/ samt Closterne i Bavedømmet/
distigeste om Bisperne i Bavedømmet/ og de-
ris Navne/ (thi der findes i Bispe Krønike
nogle/ som ikk: har været til/ og nogle som er
udelukt) sær om deris Bedrifter saa vel som
hvad der er givet til Stæle-Mæsser og Stæle-
Gaver i hver Biskops Tid/ ydermere/ om
Hoveds- Mændene og Stiftsbefalings-
Mændene siden Reformationen: Saa og om
Lands Dommerne baade for og efter Refor-
mationen. Distigeste om Bisperne efter
Reformationen. Samt Canikkerne, for
og efter Reformationen, Sogne Præsterne/
Borgemestere/ Raadmand/ og andre be-
stillaas Mænd/ tillige med hvad der er passe-
red i Wiborg i nogle hundrede Aar / hvilket
altsammen eragtes at være værdt at vide/ thi
hvis

hvis vi er omhyggelige om de Ting som der er
 skeed udi Rom, China, Japan, og andre vildt
 staaende Stæder/ da maatte vi være langt
 meere begjærlige efter at viderhøve der skeed er
 hos os selv.

Af dette som jeg saa korteligen haver frem-
 sat om Wiborg/ kand sluttes/ at Wiborg og
 og Wiborg Stift er ingenlunde ringere end
 de andre Stifter og Kjøbstæder/ lad være at
 Aalborg og Aarhusere nu rigere paa Mid-
 del og Indvaanere end Wiborg/ saa er det
 vist/ at Wiborg for 40. Aar siden/ da jeg blev
 Præst i Wiborg/ og nogle Aar derefter/ længe
 overgik de andre Kjøbstæder i Jydland/ baa-
 de angaaende Formue og Indbyggere saa vel
 som Handel og Vandel. Thi da var her i
 Wiborg/ det første jeg blev Præst/ og mange
 Aar der efter/ i mit Sogn alleene/ mangfol-
 dige formuende og velhavende Folk. Men
 nu ere der ganske faae. Da var der ikke et
 ledigt eller øde Huus eller Boed i mit Sogn/
 men nu er der bleve mere end 160 Baanin-
 ger/ Boeder/ Huuse og Gaarde øde/ tillu te/
 nedbrutte og afbrændte siden jeg blev Præst/
 som da vare alle besatte. Saa at jeg kand si-
 ge/ at der er nu 400. Mennesker ringere i mit
 Sogn/ end dend Tid jeg blev Præst.

Men lad det nu saa være / at Wiborg udi

nogle Aar saaledes er bleven forringet/ derfor
 bør dend dog ikke at miste noget af sin forige
 Dignitet og Wærdighed. Den land v. d.
 Guds og Kongens Hælp engang forvinde al
 sin Nød/ og igjen komme paa Fode.
 Hvilket jeg og hierteligen
 ønsker.

Her

Her efter følger om Kir-
kerne og Kirde-Sognene/ som
tilforne haver været i Wiborg/
samt Capeller og Clostere,
der sammesteds. Disligste om
Byens Gilder / gamle Porte /
og andre slikt Mærkværdigt.
item om de Clostere, som i
förrige Tider have været uden
for Byen i Wiborg Stift.
Alt til deris Fornøjelse /
sommelste vore Antiqui-
teter.

Sogner og Kircker/som have været udi Biborg i gam- le Dage og i de Catholiske Tider:

1. St. Mariæ eller vor Frue Sogn
2. St. Nielses Sogn.
3. St. Mogens Sogn.
4. St. Mathias Sogn.
5. St. Mortens Sogn.
6. St. Hanses Sogn.
7. St. Peders Sogn.
8. St. Michels Sogn.
9. St. Drottens Sogn.
10. St. Kols Sogn.
11. St. Stephans Sogn.
12. St. Boe's eller St. Bodils Sogn.
paa latin Sancti Botulfi.

Bidere om Kirckerne udi Biborg.

1. Dend første der af er Dom-Kirken/som
udi

udi Bavedømmet blev kaldet undertiden Maria Kirke/ og undertiden vor Frue Kirke. Skal være funderet og bygt Anno 1169 af Bispe Nicolao eller Niels, som Hvidtfeld beretter udi Bispe Krønicken in folio pag. 103. Denne Kirke skal tilige med det søndre Taarn/ og de tvende smaa Gange ved søndre og nørre Siden af Kirken til Trapperne ved Alter Gulvet/ samt øster enden af Kirken/ være bygt paa en Tild. Thi det lader sig ansee af Rygningen/ at de tvende store Capeller ved Søndre og Nør-Siden af Alter Gulvet/ bleve kaldede det Vides Chor. Thi udi begyndelsen vare Trapperne paa dend Stød/ som Alteret nu staar/ og da var Alter- Gulvet lige saa laugt og nedrig/ som Kirke Gulvet/ eller Gulvet i det søndre Capell/ og det nordre Capell, som Røse Stolen nu er/ var lige jæfnet med Kirke-Gulvet. Thi omtrent ved Aar 1660 Blev Begravelserne under Røsestolen først bygte/ og da blef dend Stød og Plads forhøjet over Kirke-Gulvet. Og samme Nordre Capell blef kaldet St. Kiøls Capell, hvor udi var St. Kiøls Alter; og St. Kiøls Ark/ hvilken endda paa denne Dag staar bag Alteret i Dom-Kirken. Udi bemelte St. Kiøls Capell, skulde efter Fundatzen, baa-

de Nat og Dag brænde Lius. Hvilket Anno 15 . . udi Høylovlig Christiani III. Tid blev affkaffet. Det iøndere Capell blev kaldet dend Hellig Aands Capell, Og synes det at disse tvende Capeller ikke ere blefne bygte med Kircken.

2. Dend anden Kircke udi Wiborg er Sortebrødre Kircke / hvis Taarn er først bleven opsat og byggt Anno 1696. af Peder Hermandsen, og blev dend første Steen lagt til samme Taarn af Mag. Christen Erichsen, samme Taarn / er i Høyden fra Grunden og til Spiren . . Alne. Samme Kirckis Spire blev opsat af Niels Povelsen Tømmersmand i Vint Mølle Anno 1702 som er fra Muren og til Stangen / som Hænen sidder paa alne i høyden. Bemelte Taarn og Spire er opsat af og de vare dend Tid Kirckens Patroner.

3. Den Tredie Kircke er Graabrødre Kircke.

4. Dend Fierde Kircke kaldes St. Hanses Kircke / paa ny Torvet / hvor af St. Hanses Gade har sit Navn / blev brendt Anno 1501. St. Botolphi-Dag og var dend første Soane-Kircke udi Wiborg. Til samme Kircke henhorte dend Meenighed som boede i Be-

i Vester Gade/ St. Hans Gade/ Ny Torve
 Ende og rundt om til St. Mathies-Gade /
 og saa omkring lille og store Kirkestræde/ ved
 Sorte Brødre Kirke og fra Nordvest Hjør-
 net af Sortebrødre Kirkegaard/ op ad St.
 Michels Gade til Nye Torvet/ og ihvor vel
 Høyløblig Fridericus Primus Anno 1529.
 gav Borgemeestere og Raad forlov/ at de
 maatte nedbryde de øde afbrendte Kirker
 der var udi Wiborg / og beholde Sortebrø-
 dre/ og Braabrødre Kirker til Sogne Kir-
 ker udi Byen/ saa blev dog St. Hanses Kir-
 ke/ som ikke var saa meget øde/ som de andre
 Kirker ey nedbrudt/ men Anno 1552. tilloed
 Høyløblig Ihukommelse Konning Christia-
 nus Tertius at Landdommere/og de som søg-
 te Landsting / maatte holde Landsting der
 inde/ og gav Høyløbmelte Konning Christi-
 anus Tertius dem derpaa et Brev. Mens
 Anno 1584. kom der een Befaling fra Høyløf-
 lig Konning Friderico Secundo til Høvids-
 manden paa Hald / saa vel som til Borge-
 mester og Raad i Wiborg/ at St. Hanses
 Kirke skulde nedbrydes / Kirkegaarden slet-
 tis og piftis med Steene til een Samlings
 Plads/ hvor Hans Kongl. Høyhed Prins
 Christianus Quartus skulde hyldes/ siden der-
 efter skulde samme Plads bruges til et Axel-

Torb/ hvor Bønderne og dend meentige Almue kunde holde dets Bahre sahl. Denne St. Hans Kircke skal have staaet der som Friedenreichs Gaard nu er/ og det lange grundmuurede Huus som gaar derfra op i St. Hans Gade/ været Bryggers og Bagets der ved.

Ao: 1527. var Jesper Simonsen Børge til St. Hanses Kircke og gaf Kong Friderico af samme Kircke 10 Lod Guld til Krigen at udføre.

5. St. Mathies Kircke haver været paa det Sted/ som Hiul-Torvet nu er/ thi udi Sortebrodre Kirckis Regnskaber dateric Ao: 1641. og 1642. etc. kaldes samme Plads St. Mathies Kirkegaard/ og har St. Mathies Gade udi Byen endnu Nafn der af. Same Kircke søgte de som boede i St. Mathies Gade og indtil Sancte Mathies Port.

6. St. Peders Kircke har været nederst i Bradpande paa den venstre Haand hvor Glusen begynder/ dersom Niels Skræders Ejendom nu er. Til denne Kircke søgte de/ som boede i Bradpande og i de andre Gaarde der omkring need til Broen/ som nu er øde og lagt ud til samme Halle.

7. St. Michels Kircke hvor af St. Michels Gade har sit Nafn/ og har staaet paa dend høy-

høyre Haand ned ad Baden paa det Sted/
som Kæbflageren boer / uden for St. Michels
Port / hvor Kirckegaarden endnu findes/og
kaldes dend øde Kirckegaard udi hvilcke man-
ge fattige Folk udi min Barndom bleve
Jordede til denne Kircke segte de som boede
udi St. Mich:ls Bade/ fra Sortebrødre Kir-
kegaard og ned ad til Porten.

8. St. Drottens Kircke eller St. Trinitatis
Kircke laae Østen fra Lionis Kilde / dersom
Rector Schive, boer Laus Kædelsmed var
Bærgen til Trinitatis Kircke i Wiborg Ao:
1527. og udgaf til Kong Friderich dend 1ste
15 Mark Danske til Skat af samme Kircke.

9. St. Maartens Kircke neden for Skole-
backen paa dend Runde Inddiget Plads som
ligger for sig selv indlugt imellem Baderne
eller om Benen paa begge sider dette Segn
begyntes ved dend øverste gnde fra Dom-
kircken / som kaldes Tranq: Trappen / Og
saa ligge Øster paa til Søen med alle de
Gaarder og Stræder/som da vare udi sam-
me District.

10. St. Rols eller Rudolphi Kircke som
udi Bavedømmet blev øde hen ved det Aar
14. . . laae i over Enden af Bradpan-
den / paa den Sted som Joctum Lassen har
Abild Hauge:

11. St. Mogenses Kircke / hvor af St. Mogens Bade haver sit Navn / var bygget nest ved Nør siden af Graabrødre Closter / som nu er Hospital, thi der var icke en Bade imellem St. Mogensis Kircke og Graabrødre Closters Muur / saa Baderne gik fra St. Mogenses Bade lige ned øster paa til Munkeslusen ved dend stoere Muur som endnu staaer (i Bugstue Hauge) og var luckelse om Graabrødre Closter / og var St: Mogenses Kircke bygget paa dend Blads Johan Barlag Byefoget nu boer. Anno 1476. var Hr. Lauritz Busz Prior til St. Mogenses Kircke.

12. St. Nicolai Kircke stoed ved Nørre siden udi gyden af St. Jhs Bade / som gaaer til Søen ved Borgevold ved denne Kircke hafde Bisperne udi Pavedømmet og Canickerne Deris Residenber.

13. St: Stephans Kircke laae i bemelte St. Jhs gade lige Vester for Borgevold / og kaldes dend Eng / som sammesteds ligger St. Stephans Enge-Maje.

14. St Ibs eller Jacobi Kircke var ved St. Ibs Port som nu kaldes Nedergads Port paa dend Blads som Ratmanden boer / hvor af og saa Baderne fra det aller yderste og indtil Søe gyden lige for dend Latinske Skole kaldes St. Jhs Bade. For sam.

samme St. Jbs Kirckegaard / skal derfor
 Ar siden staaet et
 Stycke af det gammel Laarn udi hvilcket
 Storm-Klocken hengde / og haver Bergen
 mester og Raad Suplicered til Hans Kongl.
 Majests. Høfløstlig Ihu Kommelse Kong Chri-
 stian den 4de at de maatte lade samme Klocke
 nedtage af St. Jbs-Laarn og henge dend udi
 Nørre-Laarnet af Domkircken hvilcket og
 blev dennem af Hans Mayest. tilladt.

15. Sancte Botolphi Kircke.

16. Sanct. Bodilds Kircke

17. Kircke skal have været paa dend Sted
 som Christen Ladefoget boer / i St. Michaels
 Gade / 14 Gaane fra Søe-gyden Evnder
 paa / men hvad samme Kircke kaldtes / ved
 mand icke.

18. Kircken har været neden for Skole-
 Backen / tvært over for Gal. Mag: Niels
 Jensens Eiendom / paa den Sted Maren
 Hierminde boer / og der som min egen
 Hauge er lige for Søe-gyden / men samme
 Kirckes Navn vides og icke,

19. Den Kircke ved Keeflagerens / Navnlig
 St. Margrete Kircke. Her til here

20. St. Laurids Capell uden for St. Mo-
 gens Port / eller Nedergads Porten / som kal-
 des Lauses Lycke.

21. St.

21. S. Jørgens Capell uden St. Michel
Port/ som nu kaldes Capell-Backen.

Closter og Kloster-Kircker udi Biborg.

1. Vor Frue eller Mariæ Kloster var paa
dend sted hvor Bispens Residentze nu er/ tillige
med dend Gaard paa Nordfiden af Dom-
Kirkegaarden/ samt Dombuuset/ og Dom-
huusets Gaard/ som altsammen fraj Byden
ned ad Nordsiden af Dom Kirkegaard/ og
rundt omkring ved Skole-boederne var ind-
lugt med een stor Muur / og horte til vor
Frue Kloster/ udi hvilket dend øverste Prælat,
nemlig Provsten aldtid boede/ indtil Provst
Simon blev udvaldt til at være Biskop/ hand
lavede det saaledis/ at Bisperne / som boede
meget u magelig i St. Nicolai Sogn ved Søen
fulde bytte Værelser med Provsten/ og Prov-
sten fremdeles boe udi Biske Residentzen i
St. Nicolai Sogn og Nyde de Ager-Marck/
Jorder/ Enge/ Abildgaarde/ og Humle-
Hauger som dertil laae/ og Bispens der imod
nyde vor Frue Kloster/ med sin gandske Byg-
ning rundt omkring saavel som og alle de En-
ge/ Abildgaarde og Humle-Hauger som der
til laae/ og tillige med Mariæ Klosters Lade-
gaards Marck som nu kaldes Biskop-Loft/
thi Provsten i vor Frue Kloster/ og efter
han-

bannem Biskopperne boede i dend Part af Closterst/ som ligger fra Nørfiden af Kirckegaarden/ men Mariae Closters Ladegaard var i dend Part som Biskopen nu boer. Og som de tre sidste Catholiske Bisper mestendeelen Residerede paa Hald/ da lode de føre Kornet og Græsset / som aledes paa Mariae eller vor Frue Closters Ladegaards Mark/ (som nu kaldes Bispops Toft) til Hald. Hvor udover samme Mark og Bispops Toft blev lagt under Hald; Og der de Catholiske Biskopper vare affatte fuldte Bispops Toft med Hald fra Anno 1537. til Anno 1660. da Borgemeister Claus Skriver købte dend af Hr Admiral Niels Juul / som havde faaet dend af Hønløvlig Ihuommelse Konning Frideric dend Tredie. Til dette vor Frue eller Mariae Closter horte Dom. Kircken / som blev kaldet vor Frue eller Mariae Kircke.

2. Sortebrødre Closter hvor af staar endnu et stycke grundmuret Huus ved Sortebrødre Kircke/ som tilforn tilhorte samme Sorte Brødre Closter.

3. Graabrødre Closter/ som nu er Hospital. Anno 1506. døde Broder Jens Knudsen Gardian udi Graabrødre Closter/ som selv vidste sin død 27. Aar tilforn / og blev begravet dend 20 May udi Graabrødre Kircke i samme Aar.

4. St.

4. St. Hanss Closter. kaldedes Conventus Sancti Johannis Jerosolymitani.

5. Butolphi Closter hvilket var et Nunnecloster/ og kaldedes Monialium.

6. Raars Brødre Closter.

7. Prædicke-Brødre Closter.

8. St. Rols Closter.

9 Hellig Aands-Huus/ eller Hellig-Betses Huus/ laae i St. Michels Sogn. Jes Bertelsen/ var Forstander udi Hellig Aands Huus Anno 1476.

Capeller udi Wiborg Dom-Kircke.

1. Hellig Aands Capell. Anno 1516.

2. St. Anne Capell.

3. Vor Frue Capell.

4. St. Kjelds Capell.

Alterne udi Dom-Kircken i Wiborg.

1. Høye Alter eller Summum udi Øster Enden af Kircken/ for hvilket Altere Biskoppen selv Messede.

2. St. Anne Altere/ kaldtes Præste-Billed Altere.

3. St. Kjelds Altere.

4. Hellig Tretoldigheds Altere 1516. Dette Alter var udi Hellig Aands Capell:

5. Hellig Raars Altere.

6. St. Hanses Altere/ kaldtes Sancti Johannis Baptistæ Altere.

7. St. Peders Altere.

8. Guds

8. Guds Legems Altere udi HelligAands Capell.

9. Mariæ Magdalenaæ Altere.

10. Birgitæ Altere.

11. Alle Helgens Altere.

12. Vor Frue Altere i vor Frue Capell.

13. St. Butolfi Altere Anno 1476.

Paa dend store Messing Lyfestage udi Dom=Kircken/ som staar udi den mellemste Gang/ paa tredje Messing Løber / findes denne Skrift/ med forhøyede

Bogstaver :

Hr. Per Povelsen, een Canick to Wiborg, leit macken disse Lichter. Paa Ringen som Messing Bogstolen er fæstet til / findes dette: Disse Lichter hat macht Dirich Rob to Lybc. Paa de tvende Messing Spoler/ som gaar igiennem Armene af foromrørte Messing Lyfestage staar: paa dend første: Anno Domini, M. CCC. XIII. da wirdt disse Lichter macht. Paa dend anden: Ave Maria gratia plena, benedicta tu. Paa Bommen af samme Lyfestage staar Bisshop Niels Globes Baaben/ som er en Ørn med udslagne Vinger/ og næst neden for Baabenet staar hans Navn: Hr. Biscop Glob.

Gilder udi Wiborg.

1. Et 11000 Jomfruers Gilde.

Ⓒ

2. Et.

2. St. Kields Bilde Anno 1490.
3. St. Anne Bilde Anno 1489.
4. St. Birgitte Bilde.

Gaarde.

1. St. Kields Gaard Anno 1533.
2. Marte Magdalene Jord.
3. Hellig Raatses Gaard.
4. St. Jorgens Gaard. Hr. Peder Mathisen var Forstandere i St. Jorgens Gaard/ og Præst til St. Michels Sogn 1440.

Clostere uden Byen og i Wiborg Stift beliggende.

1. Aasmild Closter. kaldes udi nogle Documenter St. Margrete Kirke under de Cam-
ter udi Wiborg Anno Domini 1570. var
Maren Laus Daatter Priorisse udi Aasmild
Closter.

2. Orsted Closter.

3. Sibber Closter/ kaldes og i nogle Bre-
ve Seborg Closter. Anno 1415. vare Mors
Morsing og Michel Berzen Klercke i Sibber
Closter. Anno 1463. var Jesper Berzen Pri-
or/ og Anne Torbens Daatter Priorisse i
Sibber Closter. Anno 1495. Sack Lauritz
Andersen Præst Prior. Dømmet i Sibber
Closter efter Hr. Palle Pallisen / af Niels
Bleb.

4. Sundeslef Closter. Anders Nielsen
var

var Prior i Gundslef Closter Anno 1450.

5. Gudum Closter

6. Bittfild Closter. Et funderet af Kong Waldemar I. Anno 1158. til et Tacknemmeligheds Tegns/fordi Gud hielp hannen fra Kong Ewends Bistebud udi Roskil. Dette Closter kaldes udi de Latinske Documenter Viræ Schola; Og Abbeden der udi kaldedes Abbas Viræ Scholensis. Anno 1442. var der udi Bittfild en Abbed ved Navn Niels. Anno 1492. var Abbed Anders i Bittfild Closter. Anno 1490. var endnu Anders Abbed udi samme Bittfild Closter.

7. Tois Closter. Anno 1461. var en Abbed udi Tois Closter ved Navn Niels.

8. Mariagers Closter / som kaldtes St. Birgitæ Closter.

9. Em Closter. Anno 1478. var der en Abbed ved Navn Niels.

10. De Closter. Anno var Hr. Gerlov Maartensen Prior udi De Closter. Anno 1513. var Hr. Jens Prior udi samme De Closter.

11. Hellig Andes Huus i Randers. Anno 1507. var Laus Nielsen Præst og Prior der samme steds.

12. Blørholmis Closter.

Anno 1528. beklagede Bborg Borgere sig

sig for Højslytlig Kong Friderich dend I. at deres Bye var paa kyst Tid tvende gange afbrændt/ og fattige Folk derover laae paa Gaden: Begierende derfor at deris Gilde maatte ombendis til et Hospital at stifte. Hvilket dennem og blev bevilget. Hvilfeld in folio pag. 1305.

Om Biborg Stads Porte i gamle Dage.

For Byen haver der været 4. Porte/ og uden for Byen haver der været Forstæder/ som endnu findes. Dog samme Forstæder for nogle af Portene have i forrige Tider været længere udbygte end de nu ere/ baade uden for St. Mogens Port/ St. Mathies Port og St. Michels Port. Men uden for St. Hans Port skal dend icke have været længere udbyggt/ end dend nu er.

St Mogens Port begyndte ved Niels Rotandsens Eiendom/ nest nedent for dend Gaard/ som Sal. Frans Biering/ forrige Lands- Lings Hører og Borgemeester i boedelige med dend Byde/ som gaar bag om op til St. Hans Gade. Samme Port var muuret med end rund Bue og Hvelving over. Og samme St. Mogens Port loed Borgemeester Jacob Bøgvad nedtage/ der hand loed opsette det lange stycke Huus paa dend Plads/ som

som Niels Rolandsen Procurator paa boede. Under samme Port siges der at Gulle være een Raaber Hest nedfat / hvorledes dermed hænger sammen / haver mand endnu icke fundet udforste / en heller om der var Port for St. Mogens Port Rom.

St. Mathies Port begyndtes der / hvor mand kører ind til dend pickede Dam fra Graven.

St. Michels Port begyndtes der / hvor Gluuserne gaar / ved siden af St. Michels Broe / næst op til de tvende Ende-Huus / som ligge nederst udi St. Michels Gade før end Gluusen / som gaar fra Brad-Pande imellem Hagerne begyndes.

St. Hans Port begyndtes der / hvor mand gaaer ud fra St. Hans Gade / ved Hjørnet af dend Gaard / som ligger for enden af St. Hans Gade / som gaaer fra Ny Torvet. Og for samme Port vare tvende Svingler / som løb om paa en Støpe. Om det udi Begyndelsen saa haver været / eller anderledes / ved mand icke.

Følger nu en kort
CRONOLOGIE

over eendeel
 Merckverdige Ting/
 som sig have tildraget i og omkring Biborg.

Om de ældgamle Danske Kongers Hyl-
 dinger uden for B:borg er tilforn skrevet og
 gøres derfor icke fornøden det samme her at
 igjentage.

Anno Christi 1104 var Kong Eric Eye-
 god i Biborg og lod Landsfolket v:de at hand
 vilde rejse til Jerusalem/ hvorom er at læse
 udi Saxone Grammatico.

Anno 1150 befæstede Kong Svend Eric
 Emunds Son Biborg med Volde; hvorom
 videte er at læse udi bemelte Saxone og Arrild
 Hvitfelds Krønike. Udi dette samme Aar
 drægte Kong Knud Biborg/ men Kong
 Svend med sine Folk faldt ud af Byen og
 slog sin Lejr op hos Allen uden for Biborg/ slo-
 ges med Kong Knud og forjagede hannem/
 hvorom vildløstigen skriver Saxo Grammati-
 cus og Arrild Hvitfeld.

Anno 1156. var Kong Baldemar den
 første paa Biborg Lands-Ting/ hvor om
 læses land udi Pontani Danske Historie/
 Med det samme holdt Kong Baldemar sit
 Bryl-

Bryllup med Sophia Kong Knuds Søster.

Anno 1182 blef Kong Knud den siette Baldemar den første's Søu Hylbet i Wiborg.

Anno 1252 var Kong Abel i Wiborg samme Aar var Kong Christopher udi Wiborg.

Anno 1260 og 1274 var Kong Eric Blipping udi Wiborg.

Anno 1236 dend Nat næst for St. Cecilie Dag 10 Calend. Decembr. som er dend 22 Novembr. blef Konning Eric Blipping i hietlagen uder for Wiborg udi Sinnerup og siden ført til Wiborg og Begraven udi Dom Kircken Hvitfeld in Folio pag. 292.

Anno 1289 var Kong Eric Menved i Wiborg.

Anno 1326 var Kong Baldemar i Wiborg.

Anno 1331 var Kong Christopher den anden udi Wiborg Hvitfeld in Folio pag. 454.

Anno 1342 var Kong Baldemar dend 4de i Wiborg.

Anno 1396 dend 28 Junii var Dronning Margrethe i Wiborg Hvitfeld in Folio pag. 607.

Anno 1400 lagde Dronning Margrethe Møll Tønde under Wiborg og Sundsbeck Gaards

Saard i Forstendomet under Wiborg Lands Ting vid Hvitfeld in Folio pag. 628.

Anno 1402 gav Dronning Margaretha større Summer Penges for Stæl. mæsser at holde/ det om see Hvitfeld in Folio pag. 644.

Anno 1440 blev Kong Christopherus Bavarus Hyltet i Wiborg Hvitfeld in Folio pag. 825.

Anno 1448 Dagen for St. Micheli Dag blev Christianus Primus Hyltet udi Wiborg Hvitf. Foli pag. 844.

Anno 1467 var Hønbemelte Kong Christianus Primus udi Wiborg og loed sin Son Hans der Hylde

Anno 1497 blev Konning Christianus Secundus Hyltet i Wiborg da hand var 16 Aar gammel Hvitf. in Folio pag. 1094.

Anno 1523 forbandt Adlen sig i Wiborg imod Kong Christianum Secundum Hvitfeld in Folio pag. 1198 Anno 1199 samme Aar Torsdagen efter Annunciationis Mariæ blev Fridericus Primus Hyltet udi Wiborg Hvitf. in Folio pag. 1251

Anno 1540 var Hønbemelte Konning Christianus Tertius i Wiborg paa Scholasticæ Virginis Dag/ og da gav hand Byens Indbyggere forlof at flytte Wint. Mølle fra Blittrup-Søe/ og nyde til samme Mølle.

Wolle dend Beck Koldbeck / som dog halffparten horte Byen til / og fornesfnte Wolle med Dam og Damsbond og Vandløb ind i fornesfnte Koldbeck / at nyde bruge og beholde til Byen til ævig Tid / samme Tid Logerede hand udi Hospitalet / hvor hand hafde ladet indrette adskillige Gemacker hvilket siden Anno 169: bleve nedbrudte / iblandt andet var der og een stoer Sal / som kaldedis Danke-Sallen hvor hand Anno - - - - gjorde Bryllup.

Anno 1542 Hellig Trefoldigheds Sondag blev Høyloflig Kong Friderich dend 2den Hylde til Konge paa Wiborg Lands-ting.

Anno 1552 efter vor Herres Himmelfarts Dag har Christianus Tertius forundt Indbyggerne udi Nørre-Jylland St Hanses Kircke udi Wiborg til et Domhuus hvor de skulde holde Landsting / paa det Underfaaternes Breve af Regn / Sne eller Guds Bejrligt icke skulde forderbes / dateret Aalborg-Huus.

Anno 1584 var Høyloflig Ihufommelse Kong Friderich den anden udi Wiborg / og lod sin Son Prins Christian / som siden blev Konge i Danmark / (den 4de af det Navn) der Hylde / hvilket skeede paa Nye-Lorvet.

An-

Anno 1610 blef Prins Christian Kong
Christiani Quarti Son Hyldet i Biborg.

Anno 1654 blef Christianus Quintus,
Hoyloblig Ihulommelse/ Konning Frideri-
ci Tertii Son/ da Prins/ Hyldet
udi Biborg og logerede udi
Bispe-Gaarden.

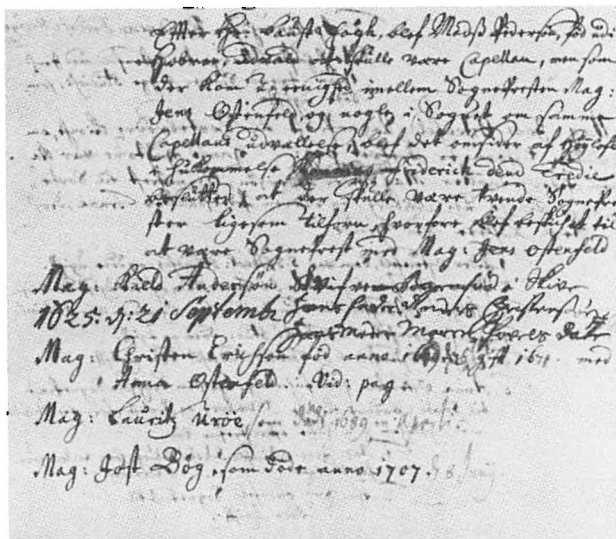
Christen Erichsens »vidtløftige Verk« og den »trøckte Extract«

Af Jens Vellew

I dagene 25.-27. juni 1726 brændte Viborg by. Domkirken og store dele af den gamle købstad blev luernes rov. Et omfattende genopbygningsarbejde blev sat igang, og påfaldende hurtigt kunne de vigtigste offentlige bygninger, Domkirken og det nye Rådhus, tages i brug.¹ Livet gik videre, men en forskrækkelse havde man fået. Meget var jo gået tabt for evigt, blandt andet store dele af byens arkiver. Forinden havde sognepræsten ved Søndre sogns kirke, Christen Erichsen (1639-1711), dog ladet et omfattende antal breve afskrive. Et større mere sammenfattende manuskript kom der også ud af anstrengelserne. Det var dog så bredt anlagt, at Erichsen be-

sluttede sig for at lave et mindre udtog. Han nåede imidlertid ikke selv at få nogen af sine arbejder ført i trykken. Bybranden blev vel den egentlige anledning til en fornyet interesse for hans materiale. I hvert fald udkommer hans lille udtag allerede året efter i København. Det var til købs hos en Willads Giertzen von Netten, som også står for bogens »Til Læseren«. Heraf fremgår, at teksten var blevet redigeret af Erichsen selv i april 1709. Om »hans vidtløftige Verk« oplyses, at det »haver for nogen Tid siden været hos Magister Jens Ostenfeld Conrector udi Viborg Skole, og skal vel endnu findis hos hannem, hvis det icke er forkommed udi den ulykkelige Ildebrand ...«.

Der har hersket stor usikkerhed omkring Christen Erichsens lokalhistoriske arbejde. Meget har været skrevet, og ofte i uklare eller fejlagtige vendinger.² Men eet er alle dog enige om: det indsamlede var væsentligt og af stor interesse for byens historie. Så lad os forsøge at rede trådene ud – så godt det i dag lader sig gøre. Først skal det dog understreges, at det store manuskript er i god behold. Det opbevares i dag på Det kongelige Bibliotek under betegnelsen *Additamenta 80, fol.*³

Nederste del af side 347 i Add. 80 fol. på Det kgl. Bibliotek.
I linie 4 fra neden ses optegnelsen om Chr. Erichsen.

I manuskriptet står side 347 opregnet, at han er født 26. september 1639, samt at Erichsen blev gift 1671 med Anne Ostensfeld. I kirkebogen for Søndre sogns kirke er anført, at han blev begravet 30. juni 1711.⁴ 1670 blev han præst ved den gamle Sortebrødrekirke, Gudshuset for byens søndre sogn. Han tog magistergraden 1677, og to år efter blev han provst over Fjends herred.

Cbr. Erichsen var provst i Fjends herred. Til en af herredets kirker – Dommerby – gav han 1710 et par messinglysestager, som stadig har plads i kirken. På den ene står blot 1710, på den anden 1710 KJØBTE PROÜSTEN MAG: CHRISTEN ERIKSØN DENNE PAR LIÜSTAGER TIL DOMMERBYE KIRKE. Højden på stagerne er 45 cm. Foto: Mogens Hartmeyer, Skive Museum, 1983.

1671 giftede han sig altså – med datteren af forgængerens i embedet. Om det er hende, der bragte en formue ind i ægteskabet, er usikkert, men det ser ud til, at præstefamilien var ganske velhavende. Således bekostede den opførelsen af et tårn ved sognekirken. I det trykte udtog skriver han side 24, at byggeriet er påbegyndt 1696 og fuldendt 1702.

Foto: Jens Vellew 1964.

På en vinduesoverligger af granit – nu indmuret i kirkens sydvæg – er indhugget initialerne CES og AOF samt årstallet 1697. Ægteparret har villet vise, hvem der stod bag byggeriet. Stenen må stamme fra en af byens nedlagte sognekirker, ja vi kan endda med stor sandsynlighed angive hvilken. I Søndre sogns kirkes regnskabsbog finder vi under

året 1694 følgende afsnit:⁵ »Udgift til en stor hob huggen Muur og Kampesteen som Mag. Christen Erichsen kjøbte af Rasmus Lydsch, til en Taarn som nest Gudz hielp med første schal vorde opsat ved vesterenden af Sortebroder Kirche; For samme steene som fandtis paa Sal. Steen Bildis Ejendom nedent Skolebach blev givet 4 Rdl. Og fandtis paa samme pladtz hen ved 200de meget Kostelige huggne Steene, hvoraf en stoer deel ere 2 og 3 allen lange, nogle een allen og nogle en half allen i det mindste ...«. Fundstedet kan med stor sandsynlighed identificeres som tomten af Sct. Mortens kirke, som blev undersøgt af Viborg Stiftsmuseum 1962-63.⁶

Den nøjagtige beskrivelse af det købte bygningsmateriale skyldes sikkert Erichsens historiske interesse, som han dyrkede intenst og på helt professionel vis. I det trykte udtog opregner han side 9 byens gejstlige institutioner og slutter med »hvilket altsammen jeg med gamle Original Breve, som jeg i lang Tiid har samlet, icke alleene kand beviise, men end og viise Steden hvor hver Kircke og Capell har været bygt«.

Ud over indsamlingen af originaldokumenter lod han andet materiale afskrive. I det

store manuskript ses gang på gang sidehenvisninger til, hvad han kalder *Bogen* og *Gl. Breve*. Ved at opstille oplysningerne fra de to samlinger i siderækkefølge afsløres det, at *Bogen*, som fortrinsvis har indeholdt breve fra 1400- og begyndelsen af 1500-årene, nåede op på side 220. *Gl. Breve* har også indeholdt middelalderstof, men bestod ellers mest af nyere brevafskrifter. Denne kopibog var tæt beskrevet op til side 999, men en enkelt henvisning angiver, at den havde i hvert fald 1225 sider. Det er altså ret omfattende samlinger, Erichsen har ladet udføre. De to kopibøger synes ikke at være bevaret til i dag. Deres skæbne fremgår af indledningen til et større manuskript »Om Klostrene i Wiborg Stift«, som den berømte herredsfoged Christen Sørensen Testrup (1685-1761) afsluttede i 1746.⁷ I forbindelse med omtalen af den dårlige behandling af Domkirkens arkiver kommer han ind på Erichsens indsats: »Den Eniste som ieg veed, der har giort sig herom nogen omhygelighed, var Mag. Christen Erichsen, Præst til Sorte brødre Kierke i Viborg, som havde i Sinde, at vilde skrevet en Viborg byes Crønniche, og til den ende havde udsøgt, en deel af de gamle breve, som Da

fantist i Dom-Kierken, Som kunde tiene til hans forsæt, og ladet Samme udcopiere af Oluf Nysted Kloker i Hobroe, Som var en Stor Kiendere af det gamle Munkeskrift, hvilke Copier, begræb en Stor Foliant, deraf bemelte Mag. Eriksen havde Excerperet adskilligt, som skulle tiene til samme Crønniche, Som og deraf Sammenskrevet, et lidet udtog eller Prodromus, hvilket Villatz von Neten, Siden har ladet trykke; Mens Som Mag. Erichsen, hverken have Iudicium eller fyrighed, til at fuldføre dette sit foretagende, saa kom deraf ey meere for lyset, mens fik slet Skiebne efter hans Død, Da hans Søn Mag. Iens Ostenfeld, Rector i Viborg laante den Store Copie-bog bort til Mag. Tychonius i Schive, hvor Den brændte, og Originalerne kastede hand, Da Viborg brændte i sin brynd, tilligemed Sine beste bøger, og klæder, hvor De bleve øde; Den bog in Folio, hvor udj hans Fader hafde skrevet bem. Excerpta, var icke med i Denne ulykke, thi samme har ieg Siden seet hos Secret. Klev i Kiøbenhafn«.

Efter denne beskrivelse må det være kopi-bogen med *Gamle Breve*, der gik til i branden i Skive – det skete 10. juli 1715, mens det var *Bogen*, der »blev øde« i Viborg 1726. Det

sammenskrevne manuskript blev heldigvis reddet, og kort efter dukker det op i København. Anledningen har vel været udgivelsen af det korte udtog 1727, hvor usikkerheden omkring det »vidtløftige Verk« bliver bragt til torvs. De store manuskriptsamlere i Hovedstaden har sikkert reageret prompte, og det er vel købt eller bragt over til nøjere undersøgelse. Interessen for ældre historisk materiale var jo også øget mærkbart efter Københavns brand i oktober 1728, hvor blandt meget andet Universitetsbibliotekets vigtige manuskriptsamling gik op i røg.⁸

Testrup skriver, at han har set Erichsens manuskript hos *Secr. Klev* – det må være den kendte genealog og samler Terkel Klevenfeldt (1710-1777), hvis store samlinger kom på auktion efter hans død.⁹ Det er dog ikke sikkert, at Klevenfeldt ejede manuskriptet. Han kan have haft det til låns fra historikeren Hans Gram (1685-1745). Hos ham har det været benyttet af Erik Pontoppidan (1698-1764) – kendt som ophavsmand til *Den Danske Atlas*, der udkom fra 1763. Han citerer manuskriptet flittigt i bind 2 af sin *Marmora Danica* (1741), hvor en lang række gravindskrifter fra Viborg blev publiceret. Dette

fremgår for eksempel af et afsnit om åbningen 1708 af Erik Glippings grav i Domkirken: »Salig Mag. Chresten Erichsen, forhen førstepræst ved Sortebrødrenes kirke i Viborg, beretter med disse ord i sit manuskript 'Om hændelser i Viborg', nu opbevaret i Grams bibliotek ...«. ¹⁰

Allerede tidligere havde Pontoppidan dog udnyttet oplysninger fra manuskriptet. I hans på tysk skrevne og 1730 i Bremen udgivne *Theatrum Daniæ* (et historisk/topografisk værk) findes i Viborgafsnittet flere oplysninger, som går tilbage til Erichsen. Side 402 får vi at vide hvordan: »Ich habe diese und einige andere gute Nachrichten, das Wiburgische Stifft betreffend, von der Hand des Herrn Jani Ostefeld, wohl-meritirten Con-Rectoris der Königl. Cathedral-Schulen zu Wiburg, dessen seeliger Herr Vater, Christiernus Ostefeld, Prediger daselbst, in der Landes-Historie wohl versiret war, und nicht weniger dann 3 geschriebene Folianten von solcher Materie hinterlassen hat«. Pontoppidan har altså fået sine oplysninger fra Erichsens søn Jens, som havde taget efternavn fra moderen. Dette har Pontoppidan ikke vidst, og derfor giver han Erichsen hustruens efternavn.

Men manuskriptet kom altså til København – og om ikke direkte så dog ret hurtigt til den oven for anførte Hans Gram. Nationalmuseets anden afdeling ejer et lille manuskript fra 1700-årene med forskellige Viborgoplysninger. På titelbladet anføres blandt andet, at Erichsens store manuskript findes i Justitsråd Grams bibliotek og at dette er »confereret med det trøkte, og hvad i det trøkte fattes, er i dette Manuscript anført«. Længere fremme fremgår det, at i hvert fald et enkelt afsnit skyldes Frans Thestrup. Det må være den historisk interesserede landsdommer i Mariager Frands de Thestrup (1721-1796). Han udfoldede en betydelig afskrivervirksomhed og har altså – som Pontoppidan – hos Gram haft adgang til Erichsens manuskript.¹¹

Et andet og større udtog heraf findes i Det kongelige Bibliotek under Ny kgl. Samling 423c, 2°. Titelblad og nogle bemærkninger er skrevet med de Thestrups hånd. Det er dette håndskrift, som kapellanen ved Nørre-sogns kirke, Andreas Christian Krog (1748-1797), lånte og benyttede massivt i sin *Samlede Efterretninger om Viborg Bye i ældre og nyere Tider* fra 1779. I »Forerindring« blad 6 udtrykkes det

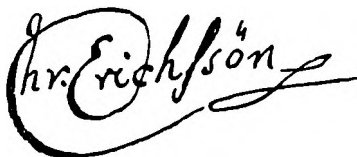
således: »Den Stiil og Orden, Mag. Christen Erichsen i ommeldte Mscr. har brugt, har jeg ligefrem fulgt, i sær i Henseende til Byens Tilstand i ældre Tider«. ¹²

Erichsens kopibøger er altså gået tabt, men i den sammenskrevne foliant er alligevel nogle gange bragt så store uddrag af middelalderbreve, at de har dannet udgangspunkt for gengivelser i eftertidens kildesamlinger – for eksempel i det klassiske værk »Repertorium« fra begyndelsen af 1900-årene. ¹³

Størst betydning har hans arbejde dog fået gennem A. Heises *Diplomatarium Vibergense* fra 1879. Her er i et tillæg i kronologisk orden bragt næsten alt, hvad manuskriptet indeholder af *muligt* brevstof, idet udgiveren har medtaget selv enkeltnavn, som er knyttet til et årstal. Ideen er indlysende. For eksempel må oplysningen, at Kong Erik Glipping 1260 var i Viborg, ganske sikkert bygge på et brev, som kongen har udstedt under et ophold i byen.

Selv om Erichsen ikke nåede at få udgivet sit vidtløftige værk, har det alligevel fået en betydning, som han selv næppe havde forestillet sig. Også det lille udtog fra 1727 er blevet flittigt brugt – ja mange eksemplarer

må være slidt op (jfr. Per Hofman Hansens redegørelse). Genudgivelsen af den beskedne bog kan måske være medvirkende til, at også primærværket bliver genstand for fornyet interesse – som det var tilfældet efter 1727-udgivelsen.

A handwritten signature in black ink that reads "Chr. Erichsøn". The signature is written in a cursive style with a large, circular initial 'C' that encircles the first part of the name. The 's' at the end has a long, sweeping tail.

Christen Erichsen underskrev sig Chr. Erichsøn, hvilket fremgår af et brev på Rigsarkivet. Det er forgæves eftersøgt i forbindelse med nærværende udgivelse, men underskriften findes gengivet i en artikel af Chr. Bokkenheuser i Viborg Stifts Folkeblad 28.4.1937.

Erichsens store manuskript er for størstepartens vedkommende ført i pennen af Oluf Hermanssøn Nysted (død 1740).¹⁴ Han var klokker og degn i Hobro, men optrådte også som personalhistorisk skribent. Hans håndskrift var fast og tydelig, og han har – vel for betaling – udfoldet en betydelig afskriververvirkning. Hvordan samarbejdet med Erichsen har forment sig i enkeltheder, er vi uvidende om – vi må her holde os til manuskriptet selv.

Det er pagineret igennem fra 1 til 432 –

men indledes med 6 upaginerede sider, hvor indholdet opregnes i alfabetisk opsatte kolonner. Oprindelig er renskriften indført – nogenlunde – på hvert andet blad med Nysteds hånd. Flere steder er der i teksten sat plads af til ord eller mindre afsnit, som Erichsen vel selv har skullet supplere. På de oprindelige blanke sider er der tilføjet rettelser eller supplementer af vidt forskelligt omfang. Nogle gange har Erichsen udfyldt hullerne – for eksempel på side 347, hvor der oprindelig var gjort plads til år og dato for hans egen fødsel. – Andre steder i manuskriptet står hullerne stadig udfyldte. Det gælder for eksempel side 32, hvor tårnet på Erichsens egen sognekirke omtales. Her mangler flere årstal, mål og navne. I det trykte udtog (side 32) er et par af hullerne blevet udfyldt, men højden på både tårn og spir har Erichsen ikke nået at indføre.

Manuskriptet ser ud til at være udarbejdet med trykning for øje. Der startes med et længere afsnit om *Wiborg byes navn*, som naturligt følges af et topografisk afsnit, hvor blandt andet de nedlagte sognekirker opregnes. Størstedelen af værket optages dog af kommenterede lister over forskellige grupper

af byens embedsmænd og gejstlige. De opregnes i kronologisk rækkefølge, ofte i to afdelinger: før og efter reformationen. Der henvises massivt til den ældre litteratur, især til værker af Arild Huitfeldt (1546-1609). Vi får et ganske omfattende indblik i rækkerne af stiftsbefalingsmænd, bisper og superintendenter, landsdommere, doctores medicinæ, provster, læsemestre, kanniker, abbeder og priorer, ærkedegne, cantorer, officiales, sognepræster, kappellaner, rektorer, borgmestre, rådmænd. – Hvis Erichsen kender indskrifterne på gravsten eller epitafier bringes de også, ligesom familieforhold opregnes. Værket kan således i sin grundkarakter kaldes genealogisk.

I det trykte udtog er det de topografiske og byhistoriske afsnit af manuskriptet, der er blevet prioriteret. De personalhistoriske dele er dog for en stor dels vedkommende bragt i Krogs oven for nævnte *Samlede Efterretninger* fra 1779, mens mange af gravindskrifterne er citeret i *Marmora Danica*. Heri er, som nævnt ovenfor, bragt beskrivelsen af Erik Glippings grav – suppleret med oplysninger om gravåbningen den 16. maj 1708. Teksten herom er i manuskriptet udført med Erichsens egen hånd på en seddel, som hører til ved side 61.

siden Erichsens tid. Men han var den første, der med udgangspunkt i de lokale arkiver, fik udformet en syntese. Mange oplysninger har vi blot fra ham. Som eksempel kan anføres hans omtale af Sct. Stefans kirke. I udtoget side 28 bringer han sin opfattelse af placeringen nær byens borgbanke, Borgvold, og i manuskriptet supplerer han side 40 (med henvisning til *Bogen* side 196 og 197), at sogn og kirke er omtalt – vel i breve – henholdsvis 1351 og 1378. Andre oplysninger om sagen har vi ikke.

Ved Viborg bys brand i 1726 fik Erichsens undersøgelser en ikke tilsigtet betydning.

Pludselig var hans *vidtløftige Verk* og *trøckte Extract* i stor udstrækning eneste kilder til megen Viborg-historie.

Noter

1. Et udvalg af tekster om branden er udgivet ved Worsøe & Ørberg 1976.
2. Der skal her blot henvises til den korte Fortale af Jeppe Aakjær i den lille nysatte udgave fra 1925 af Erichsens trykte udtog. Misforståelsen her om originalmanuskriptets skæbne går sikkert tilbage til side V af Fortalen i M.R. Ursins *Stiftsstaten Viborg* fra 1849. Nogle unøjagtige opfattelser omkring originalmanuskriptet og nogle afskrifter kommer til udtryk i Indledningen (side XX) til A. Heises *Diplomatarium Vibergense* fra 1879. Det er diskret påpeget 1936 af William Christensen i *Repertorium* 2 VIII side 463.
3. Håndskrifterne i *Additamenta* stammer fra Universitetsbiblioteket. Navnet går på, at de var *Tillæg* til den ældre samling. Katalogiseringen startede i 1760'erne. Se nærmere hos Alfr. Krarup 1929 side 13 og i *Københavns Universitet 1479-1979* bind 4 (1980) side 405. – Universitetets håndskriftsamling blev 1938 deponeret på Det kongelige Bibliotek.
4. Der hersker lidt usikkerhed omkring de opregnede data. Se herom hos Bokkenheuser 1940 side 309 f. Erichsens data kan findes i Wibergs præstehistorie bd. 3 (1871) s. 551 f, hvor der om ham siges, at han var »lærd og gavmild, især mod Kirken; lod Tårnet forhøje, Kirken overalt meget smukt stafere; venlig mod alle, oprigtig mod Enhver og hjalp Alle tilrette«.
5. Kirkebogen opbevares på Landsarkivet i Viborg

- under C 611-1. Afsnittet citeret efter blad 137^v.
6. Se Seeberg 1962. Hovedudgravningerne foregik 1963. Beretning med grundplan af kirken i Stiftsmuseets arkiv. Her opfattes kirken – som ofte i den ældre topografiske litteratur – som Villadskirken.
 7. Der findes flere udgaver af værket fra Testrups hånd. Se herom af William Christensen i *Repertorium 2 VIII* side 560. Det citerede er bragt efter Ledreborg-håndskriftet (nu på Det kongelige Bibliotek). I den ældre litteratur er normalt henvist til udgaven i *Additamenta 75 fol.* (se note 3) – se for eksempel A. Heises *Diplomatarium Viborgense* (1879) side XIX.
 8. Se herom hos S. Birket Smith 1882 og i *Københavns Universitet 1479-1979* bind 4 (1980).
 9. Se om ham af William Christensen i *Repertorium 2 VIII* side 492 ff. Iflg. Dansk Biografisk Leksikon (2. udg.) var Klevenfeldts familienavn *Klev*, senere *Kleve*.
 10. Det citerede er oversat fra latin.
 11. Det lille manuskript er købt til Nationalmuseet på en auktion i 1871. Det er indført i protokollen under nr. 986 ææ. Det nævnte afsnit med ophavsmand er en liste over adelige våbener, som fandtes i Dømhuset nord for Domkirken. Den er, som der står anført »samlet af mig Frans Thestrup in Sept. 1734«. Frands de Thestrup var da blot 13 år, men han blev allerede student som 14-årig, og han kan have haft en tidlig udviklet historisk sans. Der er en teoretisk mulighed for, at afsnittet skyldes Ål-

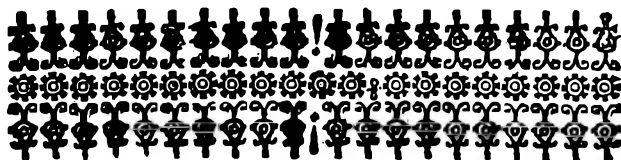
- borg-bispen Frands Thestrup (1653-1735). Adelslisten er iøvrigt trykt i bind 2 af *Marmora Danica* (1741) side 215-17.
12. Se nærmere i A. Heises *Diplomatarium Vibergense* (1879) side XX og sammes artikel *J.P. Thjørrings Skildring af viborgske Personligheder i forrige Aarhundrede* fra 1873. Se også diskussionen i note 2. Krog nævner i en note side 9, at også den trykte tekst er udnyttet: »Jeg har her anført Beretningen, næsten Ord til andet, ligesom den staaer i det lille Udtog, eftersom bemeldte Udtog nu er meget rart, og cics ikkun af ganske faa«.
 13. En oversigt over udtog i de to rækker af *Repertorium* findes i 1. række IV side 146 samt i 2. rk. VIII side 463.
 14. Hans indsats er jo allerede påpeget af Testrup, og den store kender af ældre historikers håndskrift William Christensen har med dette forhold for øje gennemgået originalmanuskriptet. Se i *Repertorium* 2. rk. VIII side 463 og 528.
 15. De antikvarisk-historiske forhold omkring Erik Glippings grav er behandlet af Vellev 1974.

Litteratur

- Bokkenheuser, Chr.: Manden, som skulde mindes ved den nye Viborg-Gade. I: Viborg Stifts Folkeblad 28.4.1937.
- samme: Før den store Brand, Personer og Forhold i Tiden 1660-1726. I: Viborg Købstads Historie. Bd. 1. København 1940.
- Erichsøn, Christen: Viborg Bys Beskrivelse. København 1727.
- samme: Viborg Bys Beskrivelse. Med en Fortale af Jeppe Aakjær. København 1925.
- Heise, A.: J.P. Thjørrings Skildring af viborgske Personligheder i forrige Aarhundrede. I: Samlinger til jydsk Historie og Topografi. Bind 4. Aalborg 1873.
- samme: Diplomatarium Vibergense. Breve og Aktstykker fra ældre viborgske Arkiver til Viborg Bys og Stifts Historie. København 1879.
- Krarup, Alfr.: Katalog over Universitetsbibliotekets Haandskrifter. Del 1-2. København 1929-35.
- Krog, Andreas Christian: Samlede Efterretninger om Viborg Bye i ældre og nyere Tider. Viborg 1779. Fotografisk optryk København 1977.
- Københavns Universitet 1479-1979. Bind 4. Gods. Bygninger. Biblioteker. Redaktion: Svend Ellehøj og Leif Grane. København 1980.
- Pontoppidan, Erik: Theatrum Daniæ. Bremen 1730.
- samme: Marmora Danica. Bind 1-2. København 1739-41.
- Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med udtog af de hidtil utrykte. 1. række (1085-

- 1450) I-IV ved Kr. Erslev. København 1894-1912.
– 2. række (1451-1513) I-IX ved William Christensen. København 1928-39.
- Seeberg, P.: Viborg Stiftsmuseums Riddergade-udgravninger 1961-62. I: Fra Viborg amt. 30. årgang. Viborg 1962.
- Smith, S. Birket: Om Kjøbenhavns Universitetsbibliothek før 1728, især dets Håndskriftsamlinger. København 1882. Fotografisk optryk København 1982.
- Ursin, M.R.: Stiftsstadens Viborg. Viborg 1849.
- Vellev, Jens: Kong Erik Glippings grav i Viborg Domkirke. I: MIV 4. Viborg 1974.
- Wiberg, S.V.: Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie. Bd. 3. Odense 1871. Fotografisk optryk København 1960.
- Worsøe, Hans H. & Paul G. Ørberg: Viborgs brand 1726. Viborg 1976.

Om bogen og eksemplarerne

Af Per Hofman Hansen

Beskrivelse

Christen Erichsens bog, eller skulle vi snarere sige forlæggeren Willads Giertzen von Netten, (Christen Erichsen var jo død allerede i 1711) er et ægte barn af sin tid: Typografi, ornamentering og papir ligner hovedparten af de bøger, der udkom i første halvdel af 1700-tallet. Vender indholdet ansigtet fremad – frem mod den gryende oplysningstid, gør udstyret det derimod ikke: bogen er traditionel og temmelig gammeldags. Barokken hviler tungt over den, læg blot mærke til titlen der meget karakteristisk er så lang, at von Netten har opgivet at citere hele smøren og kortet den af med et *et cetera*. Der bruges mange skriftgrader. B'et, det store firkantede frakturinitial hører snarere 1600-tallet til, og

såre almindeligt men næsten ulæseligt er trykkestedet KJØBENHAVN trykt helt umuligt med lutter versaler.

Til brødskriften er benyttet 2 skriftgrader. Forordet er sat med 16 punkt Tertia og den øvrige del af bogen med en 14 punkt stor Mittel, følger man skriftprøverne i *C.F. Gessners* klassiske værk.¹ Som i andre germanskta- lende lande anvendes frakturskriften når teksten er på modersmålet, antikva derimod til romanske sprog og oftest til navne på såvel personer som steder. Konsekvent er bogtrykkeren dog ikke: allerede på blad A^{1r} ses stednavne i flæng sat med begge skriftarter: *Aarhus Stift* med fraktur, men *Aarhus, Randers* o.s.v. med antikva.

Ornamenteringen holder sig i samme stil: store, i og for sig smukke titel- og slutvignetter og pæne typografiske prymlinier sammen- sat af små røskener pryder flere sider, bortset fra et helt uhyrligt stykke klamphuggeri: slutvignetten side 20, et primitivt amatørarbejde formentlig skåret hjemme i bogtrykkeriet – leveret fra et skriftstøberi er det forhåbentlig ikke!

Til bogtrykkerens ros skal det fremhæves, at titelbladet prydes af et nydeligt lille signet-

lignende motiv trykt med rødt (muligvis mønje) udført i dybtrykteknik. Meget tyder på, at motivet er påtrykt manuelt, idet de sete eksemplarer fremviser små forskydninger og skævheder i placeringen af trykket – noget der ikke ville være så udtalt, hvis stemplet havde været monteret i en sats.

Om satsarbejdet kan det konstateres, at det er meget upræcist udført. Der er mange trykfejl, spatieringen er ofte temmelig lemfældig og trykket er ujævnt udført fra dele med al for megen farve til helt blege partier.

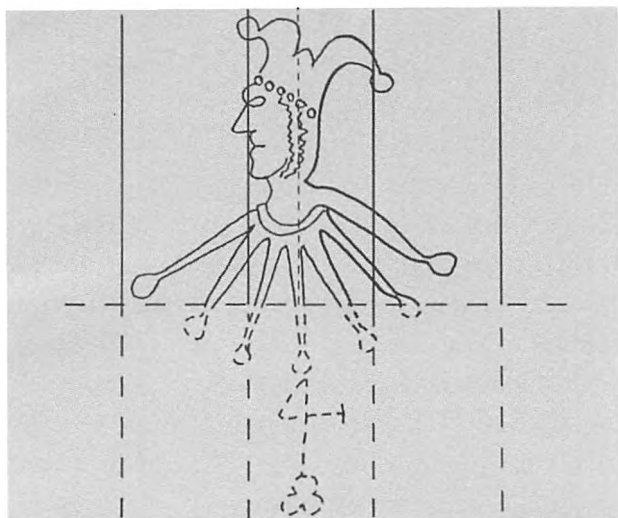
De enkelte sider er traditionen tro bygget op med klummetitel, paginering i øverste højre (hhv. venstre) hjørne og nederst i højre side kuestode, der angiver begyndelsen af næste sides første ord. På de relevante sider angiver arksignaturer sidernes placering i den færdige sats, der som her, når bogen er i oktavformat rummer 2 gange 8 sider. Signaturerne er)(1),)(2),)(3, A^{[1]-2-3-4-5-[6-7-8]}, B^{[1]-2-[3]-4-4[!]-5[!]-[7-8]}, C^{[1]-2-3-[4]}, [D¹], idet det bemærkes at)(3 og D¹ ikke direkte har sammenhæng med andre blade, men derimod er klæbet til henholdsvis)(2 og C⁴. B⁵ er fejlagtigt mærket B⁴ ligesom det foregående. A- og B-arket er komplette med hver 2 gange 4 blade. Det indledende

ark består af kun 3 blade, C-arket af 4 og D-arket af det ovennævnte enkelte blad.

Papiret

De sete eksemplarer er trykt på enten det tynde almindelige trykpapir eller det kraftigere skrivepapir. De tydelige kædelinier i trykpapiret er lodrette, når det som her drejer sig om en bog i oktavformat. Men mere interessant er de relativt små, men særdeles tydelige dele af et egentligt vandmærke i flere af eksemplarerne, der kan ses når bladene holdes op mod lyset: langs det øvre snit ind mod ryggen ses et afskåret monogram tydeligt nok bestående af bogstaverne G og T samt spidser eller stråler, der afsluttes med små cirkler, et motiv der kunne minde om solstråler eller snarere narrens kappe påsyet bjælder – en såkaldt foolscap.

Et opslag i *Fiskaas & Nordstrands* hovedværk om dansk-norsk vandmærkeforskning (filigranologi)² identificerer hurtigt papiret. Vandmærket findes i papir fra Norges første papirmølle *Bentse Brug* eller Øvre Mølle anlagt 1695 i Christiania. Grundlæggeren var *Ole Bentsen*, der dog af økonomiske årsager hur-

I nogle eksemplarer af Chr. Erichsens bog findes de to sammenbørende vandmærker med Gerhard Treschow's monogram og narren. I det oprindelige ark har monogrammet siddet midt i venstre halvdel og narren midt i højre halvdel. I bogen vender de altid på hovedet og de stiplede vandrette linier angiver arkets øverste kant. Arkenes fals i ryggen falder midt gennem narrens hoved (den lodret stiplede linie). De fuldt optrukne linier angiver papirets kædelinier. 2:3 nat. størr. (Efter Fiskaa & Nordstrand).

tigt så sig nødsaget til at alliere sig med den danske admiralitetsråd *Gerhard Treschow* (ca. 1659-1719), hvis datter Catharina i 1711 ægtede viborgbispens Johannes Trelund. Treschow fik hurtigt aktiemajoriteten i møllen, hvorfor det da også er hans initialer (GT) vi finder i papiret. I 1717 måtte Treschow på grund af dårlig økonomi imidlertid afhænde møllen.

Der må derfor mærkeligt nok være anvendt papir, der i 1727 har henligget i mindst 10 år, idet efterfølgeren straks i 1717 indsatte nye vandmærker i sine øseforme.

Bogtrykkeren og bogtrykkerier i Viborg

Desværre navngiver bogtrykkeren sig ikke på titelbladet, kun oplyses det, at bogen forhandles af Willads Giertzen (eller Geertzen) von Netten fra hans gård Stadt Stade i Snaregade i København.

At det ikke blev i Viborg, Christen Erichsens bog blev trykt og udgivet, har sin naturlige forklaring. Ganske vist havde der været et trykkeri i byen, men det lå helt tilbage i tiden omkring Hans Tausens virke for refor-

mationen, hvor han havde indkaldt bogtrykker *Hans Vingaard* fra Stuttgart. Denne virkede kun i byen fra 1528 til 1531, idet centret for reformationens udbredelse i Danmark flyttedes til København.³

Først i 1738 forsøgte to unge driftige bogtrykkersvende, *Andreas Madssen Möller* (død 1740) og *Daniel Pauli* fra København, at etablere sig i Viborg, efter at de havde erhvervet det fornødne privilegium anbefalet af biskop *Andreas Wøldike*.⁴

Således udstyret med privilegium på at være ene bogtrykker i Nørrejylland gik de igang med at bestille typer fra Tyskland, at købe presser, papir, tilbehør osv. Ligeledes havde de sørget for, at kunne levere den fornødne reklame, når de kom til hovedlandet, idet den dengang kendte lejlighedsdigter og barokpoet, *Christian Frederich Wadskiær* (1713-1779), var blevet bedt om at skrive en passende hyldest og tekst til bogtrykkerkunsten. Denne tekst udsendtes da som trykkeriets *Første Prøve* med undertitlen *Nogle Lineamenter af Bogtrykker-Konstens Historie i Dannemark*, i øvrigt genudgivet med indledning og noter af nærværende forfatter i 1982 i anledning af bogtrykkerkunstens 500-års jubilæum i Danmark.

Men det gik ikke i længden – kun tre år kom trykkeriet til at eksistere; der var endnu ikke basis for et sådant foretagende i den lille købstad. Et forsøg blev gjort i 1741 og igen i 1744-45, men uden større held. Endnu et kvart sekel skulle gå, før der rigtig skete noget. – I 1771 lykkedes det en kreds af borgere med stiftsfysicus *Christian Elovius Mangor* (1739-1801) i spidsen at få etableret et nyt trykkeri – og denne gang med det altafgørende avisprivilegium: fra 1772 udkom *Den Viborger Samler*, senere med navnet *Viborg Stiftstidende*.⁵

Den kendte typograf og lærer ved Fagskolen for Boghaandværk *Emil Selmar*, med hvem *Jeppe Aakjær* rådførte sig ved udgivelsen i 1925,⁶ udtalte at bogtrykkeren måtte være *Povel Phønixberg* (1679-1729),⁷ ham der uden tilføjelse eftertrykte de to første bind af Holbergs *Comoedier 1723-24*.⁸ Det er vel muligt, men næppe bevisligt på det foreliggende grundlag, selvom der er ligheder mellem Viborgbeskrivelsen og Holbergkomedierne – f.eks. titelvignetten på blad A^{1r}. Omvendt er klummebredden forskellig, så spørgsmålet kan næppe besvares før et nøjere studium af Phønixbergs tryksager har fundet sted.

Genremæssigt er det på den anden side ikke utænkeligt, at Phønixberg har stået for fremstillingen. Året 1727 er næppe tilfældigt, Viborg blev som omtalt i Erichsens beskrivelse året før raseret af en voldsom brand, og skriftet her kan vel ses som et af de mange lejlighedsskrifter, der udsendtes, når store begivenheder og sære hændelser påkaldte sig opmærksomhed. Phønixberg var i 1720'erne leverandør af (og af og til forfatter til) sådanne populære skrifter; således opregner Werlauff⁹ en række smædeskrifter og skillingsviser, f.eks. *Tobakdiscurser, eller tolv lystige Historier om adskillige artige Hændelser og kortvillige Bedrifter* (1722) og *En ny Vise om den drømmende Printz, selv indbildte Chirognosta og underlige Grillenfænger eller Projectmager Povel Juel* (1723).

Var Phønixberg bogtrykkeren, må det siges at være skæbnens ironi: 1728 ødelagdes hans eget trykkeri af den store københavnske brand, som han kun overlevede trekvart år.

Eksemplarerne

Af Erichsens lille bog, der idag som al anden tidlig topografisk litteratur er stærkt efterspurgt, er der givetvis bevaret adskillige ek-

semplarer, og en række befinder sig da også i offentlige biblioteker. I forbindelse med udgivelsen er det lykkedes at lokalisere 13 eksemplarer i offentlig eje (nummereret A-N), hvoraf de 11 danskejede er set af forfatteren.

Det er en broget skare at se på; meget forskelligt har de været behandlet: nogle er slidte og må have været hyppigt benyttet, andre er i fine velbevarede bind og har næppe været åbnet mange gange siden bogbinderen lukkede bindet omkring dem. Enkelte er trykt på svært og godt skrivepapir, men de fleste på halvtarveligt trykpapir, hvor farven ofte er trukket ud og har gjort papiret brunt.

Indbindingernes mangfoldighed er stor – fra et fornemt udført spejlbind med guld på alle tre snit (D) til en nødtørftig hæftning (H) foretaget umiddelbart efter trykningen som en slags halvfabrikata, som køberen efter egen smag og pengepung kunne lade indbinde. Skete dette ikke, var den hæftede bog naturligvis i højere grad udsat for slid, ligegyldighed og kassation. En i sig selv sjælden og vigtig bog fra Holbergs tid i intakt stand er således en raritet.

Mange er forsynet med ejermærker, nogle endda med flere på hinanden efterfølgende,

enten som fine kobberstukne exlibris med heraldiske motiver i rokokostil eller blot som et navnetræk skrevet med blæk på titelblad eller forsatspapir.

Generalbygmester Laurids de Thurahs kobberstukne rokokokartouche. Foroven SMDE (måske Salus mea deus est = Gud er min frelse). Ukendt kunstner. (Victor P. Christensen i Aarbog for Bogvenner, 1918, s. 150).

Oldenburg

Frederik Oldenburgs båndskrift i flyvebladets øverste højre hjørne i Nationalmuseets eksemplar af Cbr. Erichsens bog.

Andre igen er forsynet med offentlige institutioners ældre og nyere stempler: *V.S.B.* (Viborg Stifts Bibliotek), *Rigsarkivets Bibliotek* og *B.U.H.* (Bibliotheca Universitatis Hafniensis Universitetsbiblioteket i København) og et enkelt bærer *J.Fr. Classens superexlibris*¹⁰ (I).

Også indvortes behandlede ejermændene deres bøger forskelligt. Som nævnt har nogle sjældent været læst, medens andre er hårdt medtagne af flittig brug, slidte og møre og ofte forsynet med tilskrifter. To eksemplarer er interfolierede med hvide blade beregnet til notater (C og K) og et enkelt har ekstra hvide blade foran og bagi (B). I *Otto Thotts* (1703-1785) eksemplar (C), som er indbundet sammen med to andre Viborg-tryksager, er indføjet en række citater især fra anden trykt litteratur, medens der i *Rigsarkivets* eksemplar (K) er tilføjelser om biskopper i Viborg, stiftsbestyrere, Viborg-forfattere og deres værker, kirker, klostre, gader m.m., en beskrivelse af festlighederne ved indvielsen af Domkirkens nye tag og spir i 1728 og rådhusindvielsen i 1730 med en arie forfattet af C.L. Tychonius.

Her er kun fremdraget visse fællestræk og større forskelle; i den neden for anførte for-

tegnelse er der gjort rede for de enkelte eksemplars proveniens og karakteristika i form af tilstand, bindtype og -alder, ejer og -mærker, skrevne tilføjelser, papir og vandmærker:

A: Det kongelige Bibliotek, Danske Afdeling, 1.-2. Samling (33-406-8°). Har tilhørt Laurids de Thurah (1706-1759), hvis kobberstukne rokokoxlibris findes indklæbet. Bindet er samtidigt vibepapir med ryg og hjørner i skind. Uden skrevne tilføjelser. Trykpapir med Treschows vandmærke fra Bentse Brug. Eksemplaret har det reneste aftryk og har derfor været benyttet ved fremstillingen af det fotografiske optryk.

B: Det kongelige Bibliotek, Hielmstiernes samling (2874-8°). Bindet er samtidigt klistermarmor med forgyldt skindryg. Forrest og bagest indsat 6 hvide blade. Selve bogen trykt på godt skrivepapir uden vandmærker. Blad)3 mangler. Enkelte skrevne tilføjelser.

C: Det kongelige Bibliotek, Håndskriftafdelingen (Thott 1451, 4°). Eksemplaret er interfolieret og indbundet sammen med *C.F. Wadskiærs Bogtrykker-Konstens Historie i Danmark* (Viborg 1738, reprint 1982)

og *En Vis Og Sandfærdig Effterrettning/Om Dend store og Ulyckelig Ilde brand Ved Hvilcken dend Ypperlig Cronstad Viborg Blef nedlagt i Aske* (København 1726). Forsynet med en række skrevne tilføjelser, ofte henvisninger til anden trykt litteratur. Blåt kardusomslag hæftet på pergamentstrimmel. Papir fra Bentse Brug.

- D: Universitetsbiblioteket i København, 1. Afdeling (D, 17270-8°). Samtidigt velbevaret spejlbind, guldsnit og bakkemarmor som forsatspapir. Trykt på godt skrivepapir der næppe er fra Danmark eller Norge, idet de rester af vandmærker, der er at se øverst på enkelte sider ikke gendes i *Fiskaa & Nordstrand*.
- E: Statsbiblioteket i Århus (DspB). Bindet i vibepapir (20. årh.) Trykpapir fra Bentse Brug bortset fra B-arket, der er af en særdeles slet og brunmeleret kvalitet uden tydelige kædelinier. Resterne af et uidentificeret vandmærke P anes øverst i B⁸.
- F: Lokalhistorisk Arkiv for Viborg Kommune. Sent 1900-tals halvbind med bakkemarmor. På titelbladet mærket *Gullev 1832*. Otto v. Spreckelsens exlibris. Stærkt nedslidt eksemplar med flere afrevne

hjørner. Blad D¹ mangler. Trykpapir fra Bentse Brug.

- G: Lokalhistorisk Arkiv for Viborg Kommune. 1800-tals bind med grønt glanspapirs papbind. På titelbladet mærket *V.S.B.* (Viborg Stiftsbibliotek). På permen *F.C. Rathje. 6174*. Frederik Chr. Rathje (1804-1863), cand.theol., bogsamler af især historisk litteratur.¹¹ Hårdt beskåret og temmelig slidt eksemplar. Trykpapir med dele af et uidentificeret vandmærke *P* ses øverst i A⁷ og D¹.
- H: Viborg Stiftsmuseum. Stærkt medtaget brunplettet eksemplar, der foreligger i sin oprindelige skikkelse, indhæftet i et dobbeltark blankt papir uden bind. Tråd-hæftningen er udført ca 5 mm fra ryggen 4 steder tværs igennem blokken. Vandmærke som i eksemplar G.
- I: Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg. Ombundet af Landsarkivet ca. 1965. Det oprindelige bind var forsynet med den danske bogsamler, industridrivende og godsejer *J.Fr. Classens* (1725-1792) super-exlibris.¹² Classen testamenterede sin bogsamling til det offentlige, siden placeredes dele af samlingen i Universitetsbib-

lioteket – derfor på titelbladet mærket *Duplum B.U.H.* (Bibliotheca Universitatis Hafniensis). Mellem 1891 og 1907 udskilt til Landsarkivet. Trykpapir fra Bentse Brug.

- K: Rigsarkivets Bibliotek, Rigsarkivet (Jyll. Viborg II⁵). Samtidigt halvbind på træpermer med skindryg og -hjørner. Papiret der nu mangler (bortset fra smårester) har været bakkemarmor. Bindet medtaget og løs i ryggen. På titelbladet stempellet *CANCELLIE-COLLEGIET* samt *Rigsarkivets Bibliotek*. Et interessant interfolieret eksemplar med en righoldighed af tilføjelser. Som i eksemplar G og H findes der også i dette eksemplar dele af et uidentificeret P øverst i visse blade, bl.a. A⁸. De blanke sider bærer derimod et vandmærke fra Strandmøllen med Frederik 4's monogram og initialerne *ID* (Johan Drewsen). Vandmærket kendes anvendt indtil 1732 (*Fiskaa & Nordstrand* nr. 84 og s. 361).
- L: Nationalmuseet. 2. Afdeling, København. (Top.-Da, Viborg-A.). Velbevaret tidlig 1800-tals halvbind med skindryg og -hjørner. Papiret gyldent glanspapir.

På forsatspapiret signeret *Oldenburg*, den højt ansete embedsmand, kammerherre Frederik Oldenburg (1767-1848), som »havde for vane med faste træk at skrive efternavn i sine bøger«. ¹³ Hans bibliotek omfattede en række vigtige og sjældne værker inden for historie, topografi samt sprog- og retshistorie. På titelbladet tre ikke identificerede initialer *AMT* samt de kronede versaler *H.A.A.* (Historisk Antikvarisk Arkiv), Nationalmuseets ældste stempel, siden afløst af et ovalt stempel lydende: *ANT.TOPOGR.ARCHIV*. Papir fra Bentse Brug.

M: Deichmanske Bibliotek, Oslo (Deichman 2553). Samtidigt halvbind heftet på pergament med skindryg og -hjørner. Papiret klistermarmor. Blindtryk på ryggen. Bindet er skrøbeligt. Der findes ingen ejermærker eller notater i bogen, som iøvrigt næppe har tilhørt biskop Bartholomæus Deichman (1671-1731), der 1713 forflyttedes fra Viborg til Christiania. ¹⁴ Eksemplaret er ikke undersøgt for eventuelle vandmærker.

N: British Library, London (10280.aa.50). Sandsynligvis samtidigt halvbind, perga-

mentryg, træpermer overtrukket med (se-
nere?) marmorpapir. På forsatsbladet en
utydelig »signature which might be *M M
K Rasmussen*« og datoen 13. Sept. 1836.
Der kan være tale om M.N.C. Kall Ras-
mussen (1816-1863), hvis samling var sær-
deles rig på sjælden dansk topografi.¹⁵ På
forsatsbladet tilføjet *Foræret mig af Kam-
merjunker Preetzmann* og på titelbladet
Preetzmann (Johannes Preetzmann, død
18.4.1842 på Ll. Himmestrup, Lee sogn,
Viborg Amt).¹⁶

Viborg Katedralskoles bibliotek har ikke et
eksemplar af bogen.

Skulle læseren være den lykkelige ejer af et
eksemplar af originaludgaven fra 1727, vil
udgiverne være meget interesserede i at høre
derom, for herigennem at få et endnu bedre
kendskab til Christen Erichsens lille bog.

Noter

1. Den tyske bogtrykker C.F. Gessners fremragende værk i boghistorisk henseende. Det har udførlige afsnit om de rent tekniske processer, biografier over Europas bogtrykkere med en mængde stukne portrætter og ikke mindst et fortrinligt afsnit med alskens skriftprøver i mange grader.
2. Hovedværket om dansk-norsk vandmærkeforskning med gengivelser i naturlig størrelse af alle kendte vandmærker (s. 23ff. og tavle 66, s. 194).
3. Hans Vingaards virksomhed er udførligt beskrevet i Lauritz Nielsens artikel i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen III, 1916.
4. I indledningen til Wadskiærs Bogtrykker-Konstens Historie, bd. I, s. 19-33 er der gjort rede for de to trykkes etablering og virksomhed i Viborg.
5. Bogtrykkeriets historie er behandlet i Bondes og Per Hofman Hansens arbejder.
6. I 1925 foranstaltede Jeppe Aakjær en ny udgave af Christen Erichsens bog. Den blev dengang nysat med en »moderne« og spinkel, men ganske køn fraktur af den legendariske bogtrykker i Holstebro, Niels P. Thomsen og trykt i 500 eksemplarer. Udgaven var ortografisk tro mod originaludgaven og var forsynet med et kort forord af Aakjær, hvori han redegør for Christen Erichsens virke, bogens betydning for Viborg-forskningen, og om von Netten, hvilke sidste oplysninger han har fra typograf og lærer ved Fagskolen for Boghaandværk Emil Selmar (1854-1934). Sidst i forordet skriver Aakjær, at »Selv om den maa regnes for en tør

Beskøjt, haaber jeg, at de interesserede Samlere og Topografer vil finde dens fornyede Udgivelse forsvarelig«. Det samme håber udgiverne af denne 3. udgave!

7. Dansk Biografisk Leksikon. 3. udg. Bd. 11 (1982), s. 365.
8. Ehrencron-Müller, XI, s. 178-179 og Lauritz Nielsen: Den danske Bog, s. 91-92.
9. Werlauff i Historisk Tidsskrift, 3. rk., bd. 2, 1-27.
10. Exlibris placeret uden på bindet, i reglen stempelrykt på forsiden.
11. Plesner: Danske bogsamlere, s. 83-85.
12. Elberling, s. 106.
13. Plesner: Danske bogsamlere, s. 55.
14. Beskrivelsen bygger på oplysninger fra Deichmanske Bibliotek, Oslo.
15. Plesner: Danske bogsamlere, s. 26.
16. Beskrivelsen bygger på oplysninger fra British Library, London.

Litteratur

- Bonde, Aage m.fl.: Et uddrag af Viborg Stiftsbogtrykkeri tohundredårige historie 1771-1971 samt beretning om bogtrykkerier i Viborg fra reformationstiden indtil 1745. Viborg 1971.
- Dansk biografisk Leksikon. 2. udg. Ved Povl Engestoft. København 1933-44. 1-26, suppl.
- Dansk biografisk Leksikon. 3. udg. Ved Sv. Cedergreen Bech. København 1979-. 1-.
- Ehrencron-Müller, H.: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814. København 1924-39. 1-12, 2 suppl.
- Elberling, Carl: Breve fra en Bogelsker. København 1909.
- Erichsøn, Christen: Viborg Bys Beskrivelse. Med en Fortale af Jeppe Aakjær. København 1925.
- Fiskaa, H.M. & O.K. Nordstrand: Paper and watermarks in Norway and Denmark. Amsterdam 1978. (Monumenta Chartæ Papyraceæ Historiam Illustrantia, XIV).
- Gessner, Chr. Fr.: Die so nöthig als nützliche Buchdruckerkunst und Schriftgiesserey. Bd. 1. Leipzig 1740.
- Hofman Hansen, Per: Viborg-trykkere 1738-1838 med speciel hensyntagen til Anton Frantz Just. Utrykt hovedopgave ved Danmarks Biblioteksskole, København 1972. (Kopi i Landsarkivet for Nørrejylland, Lokalhistorisk Arkiv for Viborg Kommune og Det kongelige Bibliotek).
- Nielsen, Lauritz: Hans Vingaard. Et bidrag til Danmarks ældre bogtrykkerhistorie (Nordisk tidskrift

- för bok- och biblioteksväsen III, 1916, s. 91-111).
- Nielsen, Lauritz: Den danske Bog. København 1941.
- Plesner, K.F.: Danske bogsamlere i det nittende århundrede. København 1957.
- Plesner, K.F.: Bøger og bogsamlere. Bibliofiens historie. København 1962.
- Wadskiær, C.F.: Bogtrykker-Konstens Historie i Danmark. 1-2. Med en indledning og kommentar af Per Hofman Hansen. Viborg og Silkeborg 1982.
- Werlauff, E.C.: P.J. Phønixberg, Kiøbenhavnsk Bogtrykker og Lcilighedspoet i Begyndelsen af det attende Aarhundrede. Et Tidsbillede (Historisk Tidsskrift, 3.rk., 2.bd., København 1860-63, s. 1-27).
- Aarbog for Bogvenner. Udgivet af Svend Dahl. 2.Aarg. København 1918.

Kolofon

Christen Erichsøns Viborg Byes Beskrivelse (1727) er
udgivet i fotografisk optryk 1984 af
Forlaget hikuin, Moesgård, 8270 Højbjerg
i samarbejde med
Special-Trykkeriet Viborg a-s,
Forening for Boghaandværk,
Historisk Samfund for Viborg Amt,
Winther Papir og

Th. Jensen & Søn's Bogbinderi A/S, Hjørring
som en hilsen til abonnenter, medlemmer, venner og
bekendte samt forretningsforbindelser. Et mindre op-
lag stilles til rådighed for boghandelen.

Bogen er fremstillet hos Special-Trykkeriet Viborg
a-s. Facsimiledelen er gengivet efter et eksemplar i Det
kongelige Bibliotek, Danske Afdeling, 1.-2. Samling
(33-406-8°). Satsen er Janson 12/14 og 10/12 i fotosats
og papiret er Antiktryk fra Silkeborg Papirfabrik.
Omslaget er reproduceret efter bindet på et eksemplar
af Johan Ludv. Chr. Pontoppidans *Om Lasternes Skade i
Staten* (Sorø 1771) i Det kongelige Bibliotek, Danske
Afdeling, 1.-2. Samling (37-39-4°). Efterskrift © copy-
right forlaget hikuin og forfatterne. Redaktion og til-
rettelæggelse ved Jens Vellev og Per Hofman Hansen.
ISBN 87-87270-38-2. Printed in Denmark 1984.

